

La prosòdia del friülà en el marc de l'Atles Multimèdia de Prosòdia de l'Espai Romànic

Paolo Roseano

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

La prosòdia del friülà
en el marc de l'Atles Multimèdia
de Prosòdia de l'Espai Romànic

Paolo Roseano

Tesi presentada per optar
al grau de **Doctor en Lingüística** amb menció europea
en el programa de doctorat de *Lingüística i Comunicació*,
Bienni 2006-2008
Departament de Lingüística General,
Universitat de Barcelona,

sota la supervisió de

Dra. Ana Ma. Fernández Planas
Universitat de Barcelona

Setembre de 2012

6. ANÀLISI DIALECTOMÈTRICA DE LES DADES DEL FRIÜLÀ I COMPARACIÓ AMB DADES D'ALTRES ÀMBITS LINGÜÍSTICS

En aquest capítol es presenten i es discuteixen els resultats de l'anàlisi dialectomètrica que s'ha dut a terme amb les dades recollides en el marc d'aquesta tesi. En primer lloc es presenten els avantatges i desavantatges de les anàlisis de tipus dialectomètric en comparació amb els mètodes de la dialectologia tradicional (Secció 6.1). A continuació, es donen informacions metodològiques sobre les eines dialectomètriques que s'han escollit (Secció 6.2.). La Secció 6.3 presenta i comenta els resultats de l'aplicació de les tècniques en qüestió al cas d'estudi del friülà i d'altres llengües romàniques. En concret, es discuteixen els resultats de diferents anàlisis, que s'han dut a terme, respectivament, a partir de dades fonètiques, d'una interpretació fonològica de les característiques suprasegmentals i del sistema fonològic segmental de les varietats que es consideren. A la Secció 6.3.4.3 s'ofereix una comparació dels patrons entonatius que caracteritzen les àrees geoprosòdiques resultants de l'aplicació de les eines dialectomètriques. Finalment, a la Secció 6.4 es proposen unes observacions conclusives.

6.1. Dialectometria i dialectologia tradicional

Els atlas lingüístics representen una font important d'informacions sobre els trets fonètics, morfològics, sintàctics i, sobretot, lèxics d'una llengua i de les seves varietats. A més, constitueixen un punt de partida per a la detecció de similituds entre dialectes, que permet de classificar-los i agrupar-los. Aquest procés de classificació s'ha desenvolupat, als estudis tradicionals de dialectologia, de manera qualitativa, és a dir que cada investigador ha seleccionat una sèrie de trets que ha considerat rellevants, els ha atorgat menor o major importància segons criteris que l'investigador mateix (o la tradició) considera rellevants, i els ha set servir per establir les agrupacions dialectals.

Als anys 70 del segle XX va sorgir una nova tendència metodològica en l'àmbit dels estudis dialectològics, que es va anomenar *dialectologia quantitativa* o també *dialectometria*¹. Aquesta disciplina, segons la definició de Goebel (1981: 349),

¹ El terme *dialectometria* va ser proposat per Séguy (1971), un dels pares d'aquesta disciplina juntament amb Guiter.

representa una aliança entre la geolingüística i la taxonomia numèrica com a branca de la matemàtica. La dialectometria busca establir agrupacions entre les dades empíriques obtingudes en les investigacions que aportin una idea del coneixement i la distribució en un espai virtual de les dades. La dialectometria ofereix alguns avantatges en comparació amb la dialectologia tradicional. En primer lloc, permet de gestionar una quantitat de dades molt gran amb un esforç relativament limitat. Justament, el fet de treballar amb bases de dades extenses fa possible que les conclusions a què arriba l'anàlisi tinguin un valor estadístic que va més enllà de la intuïció d'un investigador. A més, les tècniques d'anàlisi dialectomètrica estan menys exposades al risc d'apriorismes, ja que no atorguen una importància menor o major a les diferents variables que conformen la base de dades, sinó que cadascuna d'elles té el mateix pes que les altres. Tot i això cal recordar que, justament per aquest motiu, aquests mètodes no han estat exempts de crítiques des de la dialectologia tradicional ja que no tenen en compte que certes diferències lingüístiques són qualitativament més rellevants que altres o també perquè pot ser discutible la mesura de similitud establerta a partir de la qual s'estableixen les distàncies, tal com apunta Clua (1999). Un últim avantatge tècnic de les tècniques dialectomètriques respecte de la dialectologia tradicional consisteix en la forma de presentació de les correlacions estadístiques entre les dades. De fet, per evitar que les dades numèriques es convertissin en una barrera infranquejable per a molts lingüistes, Goebel va assajar diverses maneres de representació gràfica, entre ells els dendrogrames i els mapes de proximitats utilitzats habitualment en aquest tipus de treballs. Aquest darrer tipus de càlcul i representació que se sol englobar sota el paraigua de la dialectometria és el de l'anàlisi multivariant que fa referència a un nombre considerable de tècniques de descripció i d'anàlisi d'un conjunt d'elements a partir de diferents variables observades (Clua, 1999: 12). Entre les tècniques d'anàlisi multivariant, una de les més conegudes en l'àmbit dialectomètric és l'escalament multidimensional (o EMD), que busca construir un espai mètric amb el menor nombre de dimensions possibles, que faciliti representar les proximitats o preferències entre objectes amb el major grau de fidelitat possible. Els avantatges de l'EMD resideixen en què no depèn dels supòsits d'aplicació de l'estadística paramètrica: la normalitat de les distribucions, l'homocedasticitat dels grups que es comparen i la independència de les observacions (Matas Crespo, 2005).

6.2. Eines metodològiques: *Stat-Distances* i *Gabmap*

Al llarg de les últimes dècades han estat creats diferents aplicatius concebuts expressament per dur a terme anàlisis de tipus dialectomètric. En aquesta tesi fem referència a dos programes d'aquest tipus, els fonaments matemàtics dels quals ja van ser descrits pels seus creadors (veg. Moutinho et al., 2011: 33-56; Nerbonne et al., 2011, respectivament).

El primer programa s'anomena *Stat-Distances* i va ser creat per Albert Rillard i Jean-Pierre Lai en el marc del Projecte AMPER (Rillard i Lai, 2008; Moutinho et al., 2011), específicament amb l'objectiu de comparar la prosòdia dels enunciats que formen el corpus fix d'AMPER. Aquest aplicatiu, a partir de les dades prosòdiques que corresponen a tres valors d'F0 en cada vocal (inicial, central i final), més un valor d'intensitat en cadascuna d'elles, ofereix una representació gràfica de les proximitats entre dialectes i de les agrupacions dels mateixos a partir d'un dendrograma i un mapa EMD. A més, mitjançant uns gràfics de caixes, ofereix també la possibilitat de valorar la variabilitat observada entre diferents repeticions d'un mateix informant i entre les repeticions dels diferents informants d'un punt d'enquesta.

La segona eina que s'empra heurísticament per valorar les distàncies i les similituds entre les varietats que s'estudien és l'aplicatiu *Gabmap*, desenvolupat per Information Science de Groningen i disponible gràcies al Meertens Institute d'Amsterdam² (Nerbonne et al., 2011). *Gabmap* analitza les dades i presenta els resultats en diferents formats, entre els quals destaquem els dendrogrames i els gràfics d'escalament multidimensional amb colors que pretenen d'il·lustrar els resultats quantitius de la manera més immediata i entenedora. També ofereix la possibilitat de construir uns mapes dialectals gràcies a la integració amb el conegut aplicatiu Google Earth.

6.3. Resultats

L'anàlisi dialectomètrica s'ha dut a terme a partir d'una base de dades que recull les tres repeticions de les nou oracions declaratives i les nou oracions interrogatives sense

² *Gabmap* està disponible a la pàgina web <http://www.gabmap.nl/>

expansions d'ambdós informants dels quatre punts d'enquesta que s'han escollit per a aquesta tesi. El nombre total d'enunciats de friülà, per tant, és de 432. A més, també es proposa una anàlisi dialectològica quantitativa que inclou punts d'enquesta d'altres llengües, que es detallaran al llarg de les seccions corresponents i que sumen 2.052 frases més, per un total global de 2.484 que s'han sotmès a aquesta anàlisi.

En concret, a l'apartat 6.3.1 es presenten els resultats de l'anàlisi dialectomètrica de les frases declaratives dels quatre punts d'enquesta del domini lingüístic friülà. A continuació, a l'apartat 6.3.2 s'ofereixen els resultats de l'anàlisi dialectomètrica de les frases interrogatives dels mateixos quatre punts. L'apartat 6.3.3 considera conjuntament ambdues modalitats oracionals als quatre dialectes friülans i n'ofereix una interpretació dialectomètrica, primer des d'un punt de vista només fonètic i, després, des d'un punt de vista fonològic (subapartat 6.3.3.1). Els resultats d'aquesta anàlisi fonològica de l'entonació es completen després amb una anàlisi dels trets fonològics segmentals, la qual dona lloc a una visió dialectològica quantitativa més exhaustiva de la llengua en qüestió. A la Secció 6.3.4 s'aborda el tema de la comparació, mitjançant tècniques dialectomètriques, de l'entonació del friülà amb la d'altres llengües romàniques geogràficament properes com l'italià (epígraf 6.3.4.1) o més allunyades com el sard, el català i el castellà (epígraf 6.3.4.2). Finalment, l'apartat 6.3.4.3 ofereix una comparació qualitativa entre els patrons que caracteritzen les zones geoprosòdiques delimitades a l'apartat anterior.

6.3.1. Anàlisi dialectomètrica de la modalitat declarativa

L'anàlisi mitjançant *Stat-Distances* de les frases declaratives sense expansió produïdes pels vuit informants friülans permet en primer lloc de valorar la variabilitat entre diferents repeticions d'un mateix informant de cada punt d'enquesta. Els gràfics de caixes continguts a la Figura 6.1 assenyalen un nivell de coherència molt alt (és a dir proper a 1, amb els quartils concentrats al voltant de la mitjana) per part de tots els parlants, amb l'excepció de la informant de Tesis. Aquesta informant, tal com s'ha destacat a l'apartat 4.3.5.1, alterna entre dos patrons entonatius diferents al sintagma amb funció de subjecte i això fa que el conjunt d'enunciats doni aquest resultat, aparentment no tan coherent com els altres, tant en les correlacions intra-informants com en les correlacions intra-punt d'enquesta.

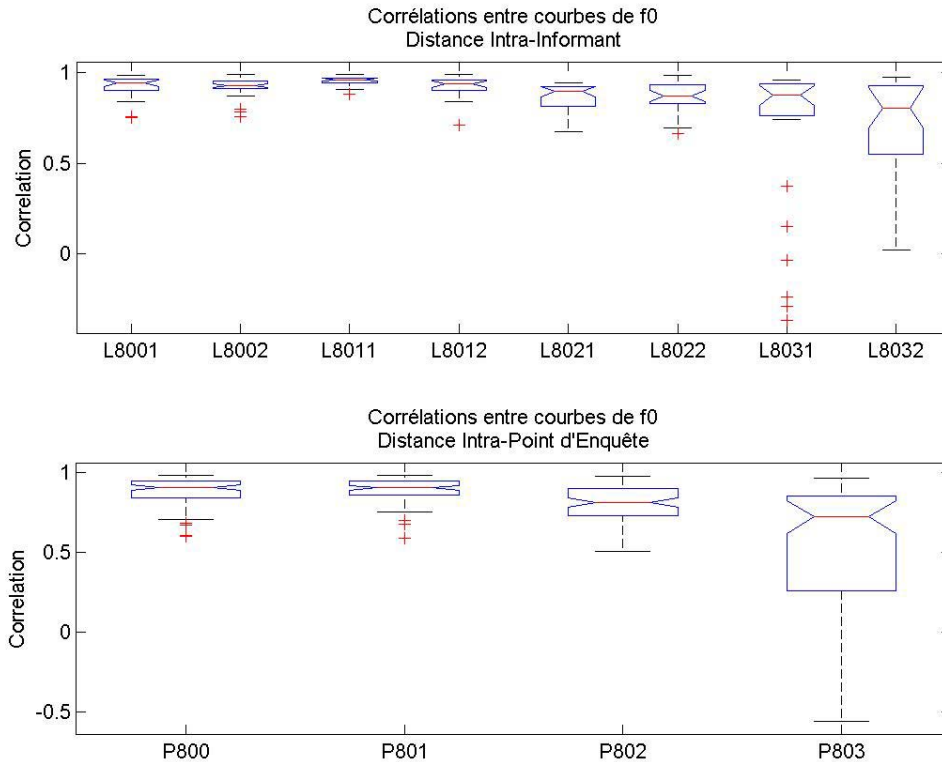

Figura 6.1 – Gràfics de caixes de les correlacions entre corbes d’F0 de les frases declaratives sense expansions per a cada informant (L8001 = informant masculí d’Agrons, L8002 = informant femenina d’Agrons, L8011 = informant masculí de Beivars, L8012 = informant femenina de Beivars, L8021 = informant masculí de Gradisca, L8022 = informant femenina de Gradisca, L8031 = informant masculí de Tesis, L8032 = informant femenina de Tesis,) i cada punt d’enquesta (P800 = Agrons, P801 = Beivars, P802 = Gradisca, P803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

El mapa EMD que es presenta a la Figura 6.2 permet de destacar que els quatre punts d’enquesta es distribueixen de manera força homogènia, en el sentit que cadascun d’ells és, aproximadament, equidistant dels altres. A més, cal destacar que els eixos del gràfic tenen una escala molt reduïda. Aquestes dues observacions permeten inferir que l’entonació de les frases declaratives, no obstant les diferències de moviments finals que s’han discutit a l’apartat 5.1.4.3.2, és prou uniforme a tot el domini lingüístic friülà. Tot i això, al mapa EMD es podria traçar una divisió (representada per una línia vermella a la Figura 6.2) que parteix el domini lingüístic en dos blocs: un que inclou els dialectes on les declaratives acaben amb una pujada marcada (Beivars i Gradisca) i un altre que

compren els parlars on les enunciatives acaben amb una baixada o amb una lleugera pujada (Agrons i Tesis).

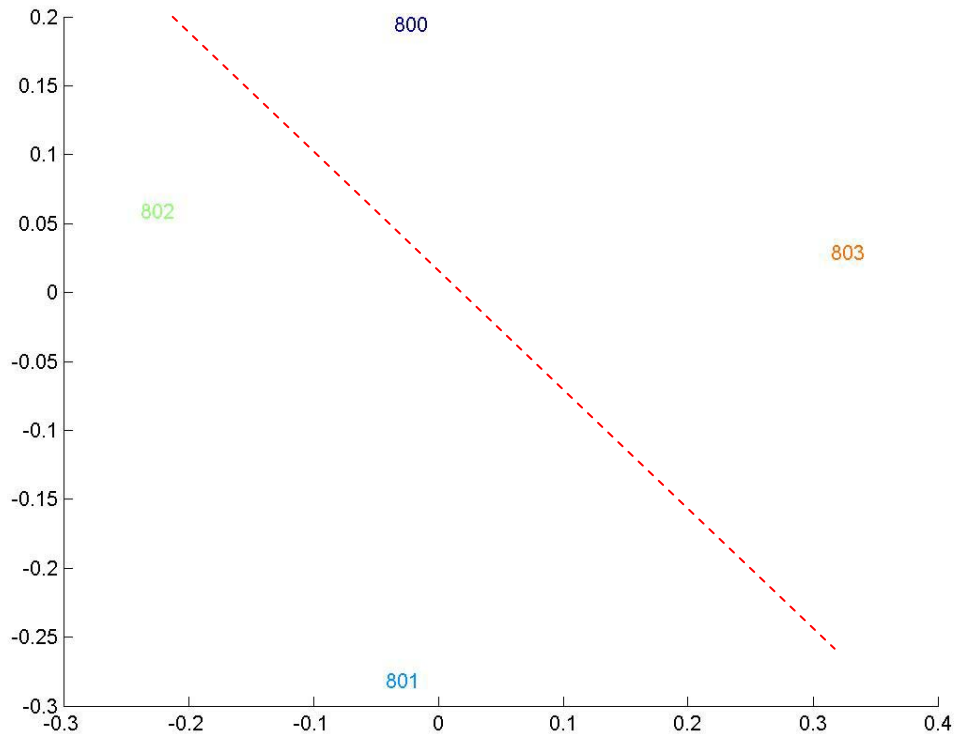

Figura 6.2 – Mapa EMD de les frases declaratives sense expansions per a cada punt d'enquesta (800 = Agrons, 801 = Beivars, 802 = Gradisca, 803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

6.3.2. Anàlisi dialectomètrica de la modalitat interrogativa

L'anàlisi dialectomètrica que s'ha dut a terme mitjançant *Stat-Distances* de les frases interrogatives sense expansió produïdes pels vuit informants friülans permet, d'entrada, d'afirmar que la variabilitat entre diferents repeticions d'un mateix informant de cada punt d'enquesta és sempre molt baixa. Als gràfics de caixes continguts a la Figura 6.3, de fet, es pot apreciar com el nivell de coherència és molt alt en tots els casos (és a dir proper a 1, amb els quartils concentrats al voltant de la mitjana).

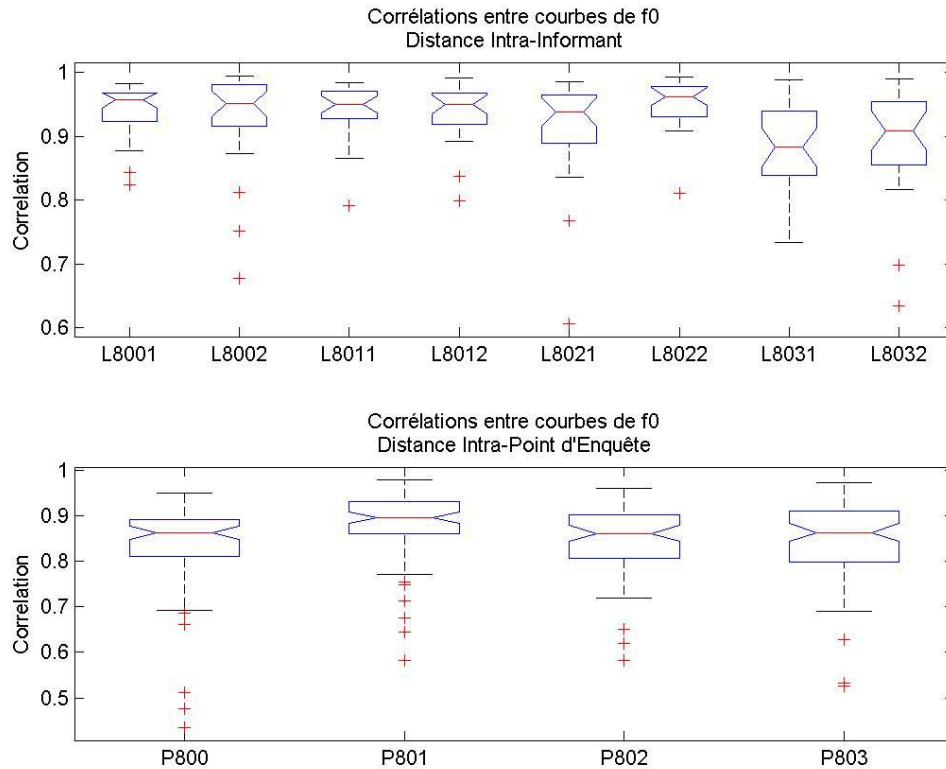

Figura 6.3 – Gràfics de caixes de les correlacions entre corbes d’F0 de les frases interrogatives sense expansions per a cada informant (L8001 = informant masculí d’Agrons, L8002 = informant femenina d’Agrons, L8011 = informant masculí de Beivars, L8012 = informant femenina de Beivars, L8021 = informant masculí de Gradisca, L8022 = informant femenina de Gradisca, L8031 = informant masculí de Tesis, L8032 = informant femenina de Tesis,) i cada punt d’enquesta (P800 = Agrons, P801 = Beivars, P802 = Gradisca, P803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

El mapa EMD que es presenta a la Figura 6.4 permet destacar que els quatre punts d’enquesta es distribueixen de manera força homogènia, en el sentit que cada un d’ells és aproximadament equidistant dels altres. També cal destacar que els eixos del gràfic tenen una escala molt reduïda, encara més reduïda de la que s’ha observat en el cas de les frases declaratives (Figura 6.2). Això per una banda permet d’afirmar que en friülà la modalitat declarativa té més probabilitats de distingir entre varietats dialectals que no la modalitat interrogativa. D’altra banda, el que s’observa a la Figura 6.4 permet d’hipotetitzar que, a partir de l’etiquetatge que s’ha proposat a l’apartat 4.3.5.2, el tret distintiu que divideix els dialectes friülans en dos blocs en aquest cas és el moviment tonal que s’observa al verb, que és L+H* a Agrons i Tesis, mentre a Beivars i Gradisca

preval L*+H. La bipartició en dos grans blocs que s'acaba de proposar es representa a la Figura 6.4 mitjançant una línia vermella.

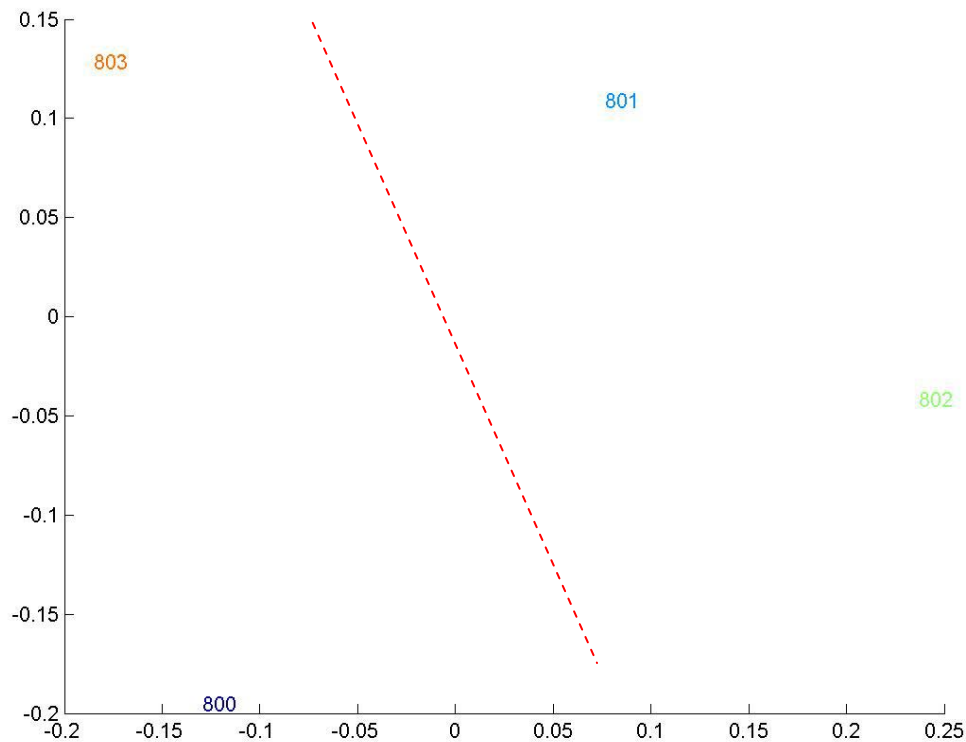

Figura 6.4 – Mapa EMD de les frases interrogatives sense expansions per a cada punt d'enquesta (800 = Agrons, 801 = Beivars, 802 = Gradisca, 803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

6.3.3. Anàlisi dialectomètrica de les modalitats declarativa i interrogativa

Si s'analitzen conjuntament, mitjançant *Stat-Distances*, les frases declaratives i les interrogatives sense expansió produïdes pels vuit informants friülans, es referma un cop més que la variabilitat entre diferents repeticions d'un mateix informant de cada punt d'enquesta és limitada. De fet, els gràfics de caixes continguts a la Figura 6.5 permeten d'observar un nivell de coherència molt alt (és a dir proper a 1, amb els quartils concentrats al voltant de la mitjana) per part de tots els parlants, una mica menys en la informant de Tesis que, tal com s'ha destacat a l'apartat 6.3.1, a les frases declaratives empra dos patrons entonatius diferents al sintagma amb funció de subjecte.

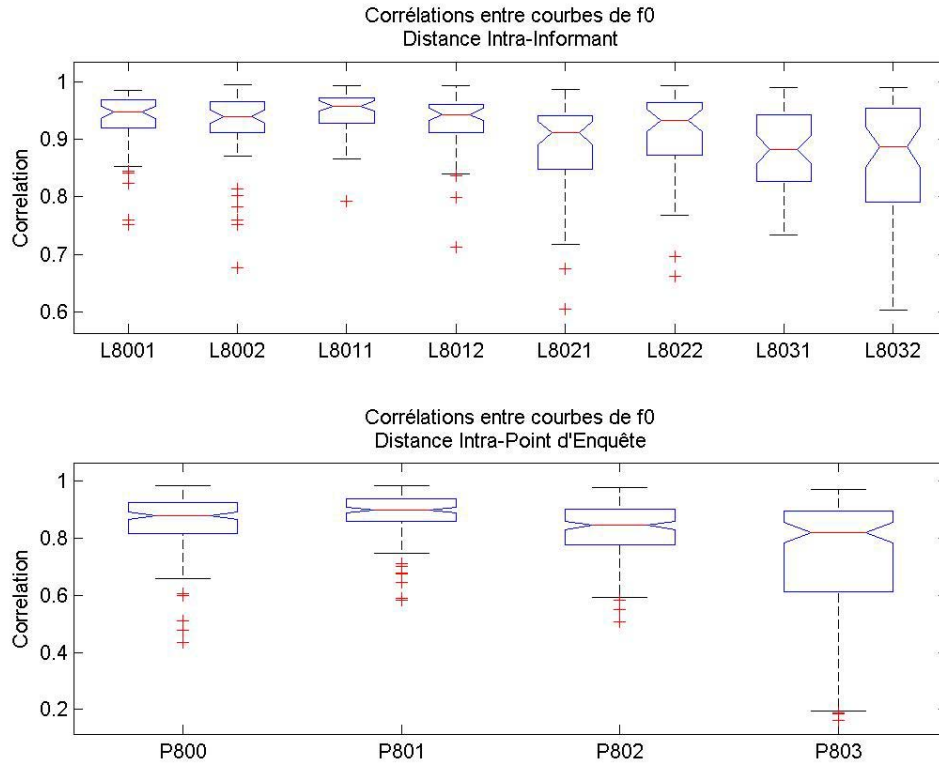

Figura 6.5 – Gràfics de caixes de les correlacions entre corbes d’F0 de les frases declaratives i interrogatives sense expansions per a cada informant (L8001 = informant masculí d’Agrons, L8002 = informant femenina d’Agrons, L8011 = informant masculí de Beivars, L8012 = informant femenina de Beivars, L8021 = informant masculí de Gradisca, L8022 = informant femenina de Gradisca, L8031 = informant masculí de Tesis, L8032 = informant femenina de Tesis,) i cada punt d’enquesta (P800 = Agrons, P801 = Beivars, P802 = Gradisca, P803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

El mapa EMD que es presenta a la Figura 6.6 resumeix la distribució, en un espai virtual, dels quatre punts d’enquesta de friülà a partir de les frases declaratives i interrogatives sense expansions. Una vegada més, s’ha de subratllar com les dimensions d’aquest espai virtual, tal com indiquen els valors dels eixos cartesianes de la Figura 6.6, és força reduït, la qual cosa indica la proximitat interdialectal de l’entonació del friülà. Tot i aquesta homogeneïtat, creiem que es pot traçar una bipartició important entre les varietats estudiades: d’un costat tindríem les dialectes que presenten un ascens marcat al final de les declaratives i, al verb de les interrogatives, un ascens tonal amb el pic a la posttònica (Beivars i Gradisca), mentre de l’altre costat tindríem les varietats que a les enunciatives tenen una pujada final menys marcada i, al verb de les preguntes absolutes,

un ascens tonal amb el pic a la tònica (Agrons i Tesis). La bipartició que s'acaba de proposar es representa a la Figura 6.6 mitjançant una línia vermella.

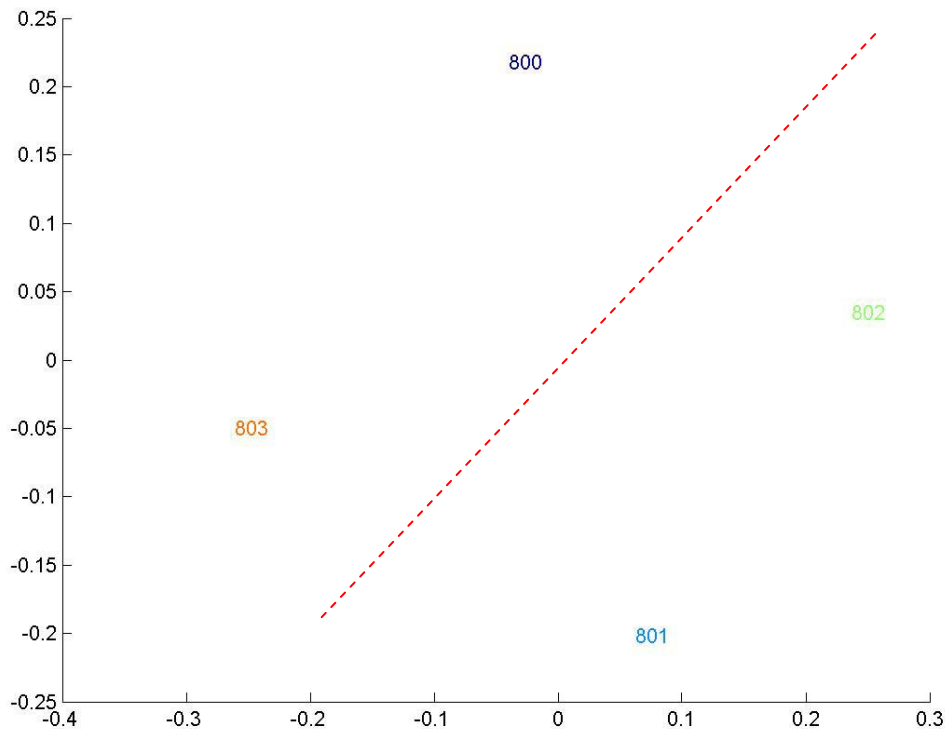

Figura 6.6 – Mapa EMD de les frases declaratives i interrogatives sense expansions per a cada punt d'enquesta (800 = Agrons, 801 = Beivars, 802 = Gradisca, 803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

La bipartició dels dialectes en dos grans blocs es confirma si es considera el dendrograma que *Stat-Distances* produeix a partir de la mateixa base de dades (Figura 6.7). De fet, s'hi observa que les varietats de Beivars i de Gradisca s'ajunten en un nivell molt baix, la qual cosa indica que la seva entonació és fonèticament molt semblant. Els dialectes d'Agrons i de Tesis, per contra, s'ajunten en un nivell més elevat, la qual cosa suggereix que, tot i ser més semblants entonativament entre elles que amb qualsevol dels altres dialectes, ho són menys que les primeres dues entre elles.

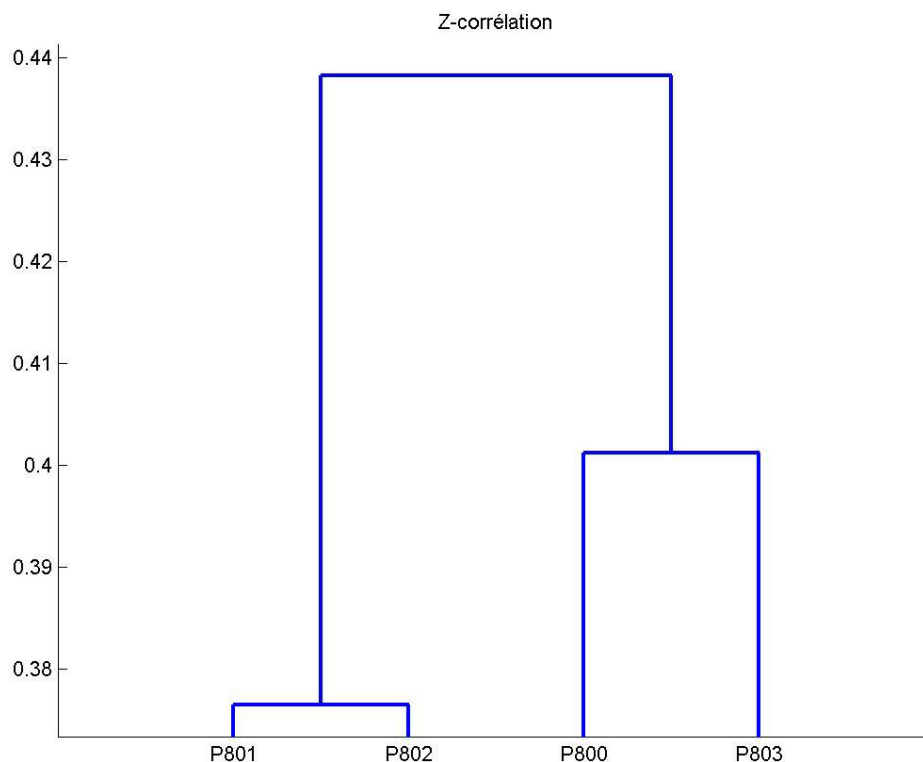

Figura 6.7 – Dendrograma traçat a partir de les característiques entonatives fonètiques de les frases declaratives i interrogatives sense expansions per a cada punt d'enquesta (P800 = Agrons, P801 = Beivars, P802 = Gradisca, P803 = Tesis) del domini lingüístic friülà.

Cal destacar que la bipartició que s'ha esmentat no coincideix amb la partició tradicional en dialectes orientals i occidentals que s'ha descrit al començament del Capítol 2, a partir de la qual ens esperaríem que el dialecte d'Agrons s'ajuntés amb els altres dos orientals (el de Beivars i el de Gradisca) i no pas amb la varietat occidental de Tesis. Aquesta diferència de classificació en comparació amb la dialectologia tradicional (que aplicava, de manera qualitativa, criteris fonològics segmentals, morfològics i lèxics) mereix ser aprofundida, tasca que durem a terme al llarg dels subapartats 6.3.3.1 i 6.3.3.2.

6.3.3.1. Anàlisi dialectomètrica fonològica dels trets prosòdics del friülà

El primer pas cap a la comparació entre l'anàlisi dialectomètrica fonètica presentada als apartats anteriors i la classificació qualitativa tradicional basada en la fonologia

segmental, la morfologia i el lèxic consisteix a aplicar les tècniques d'anàlisi dialectològica quantitativa a una base de dades que no contingui informacions fonètiques sobre l'entonació del friülà, sinó la seva interpretació fonològica. EL fonament per a aquesta anàlisi fonològica de les distàncies són els etiquetatges profunds de la intensitat (Secció 4.1.3), la durada (Secció 4.2.3) i l'entonació (Secció 5.3.5, amb les integracions de la Secció 5.1.4.3.2). A més, la base de dades en la qual es troben els etiquetatges esmentats conté també informacions sobre característiques prosòdiques com les posicions accentuals possibles a cada varietat (Seccions 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3 i 2.2.4) i els processos fonològics que afecten l'entonació (Secció 5.1.4). En total, la base de dades comprèn la representació fonològica de 39 trets prosòdics per a cada dialecte.

L'aplicatiu *Gabmap*³ proporciona uns resultats que confirmen la nostra interpretació de l'anàlisi fonètica de l'entonació que s'ha desenvolupat mitjançant *Stat-Distances* i que s'ha comentat a l'apartat anterior (vegeu en particular la Figura 6.7). De fet, tal com es pot observar al dendrograma de la Figura 6.8, els dialectes de Beivars i Gradisca s'agrupen al nivell més baix del dendrograma (la qual cosa indica que són prosòdicament molt semblants), mentre les dialectes de Tesis i Agrons, que també s'agrupen, ho fan en un nivell posterior (la qual cosa indica que són semblants entre ells, i constitueixen un bloc davant dels altres, però no tan semblants com els primers dos).

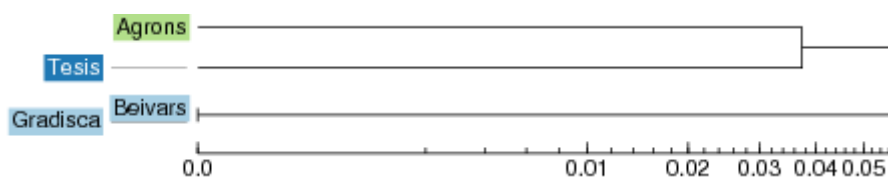

Figura 6.8 – Dendrograma traçat a partir de la descripció fonològica dels trets prosòdics de les quatre varietats friülanes enquestades.

³ Entre les opcions que l'aplicatiu ofereix, s'ha triat el mètode d'agrupació de Ward (1963), que minimitza la variància total a l'interior de cada *cluster*, és a dir que a cada pas es fusionen el parell de grups amb la distància mínima entre ells (Sanders, 2010: 53-54).

6.3.3.2. Anàlisi dialectomètrica fonològica segmental i suprasegmental

Amb la mateixa aplicació *Gabmaps* també hem dut a terme una anàlisi dialectomètrica a partir dels trets fonològics segmentals de les mateixes quatre varietats. Amb aquest fi hem agafat com a variables els sistemes vocàlics i consonàntics que s'han descrit breument al Capítol 2 i, a més, les característiques que la bibliografia sol destacar sobre els dialectes friülans, com el procés d'allargament vocàlic degut a l'ensordiment d'una obstruent final, l'allargament d'una vocal tònica davant de ròtica, els resultats de l'evolució d'E i O llatines davant d'erre complicada i nasal complicada, l'existència de vocals epentètiques, l'assimilació regressiva del punt d'articulació de les nasals⁴. En total, la base de dades utilitzada en aquesta anàlisi comprèn 62 trets fonològics segmentals per a cada varietat.

Els resultats proporcionats per *Gabmap* ensenyen una divisió en dos blocs diferent de la que s'ha descrit a l'apartat anterior pel que fa a la prosòdia i diferent també de la que s'esperaria a partir dels estudis dialectològics tradicionals. De fet, tal com es pot observar a la Figura 6.9, a partir de les característiques fonològiques segmentals, resulten agrupades les varietats d'Agrons, Beivars i Tesis, que estan separades de la de Gradisca.

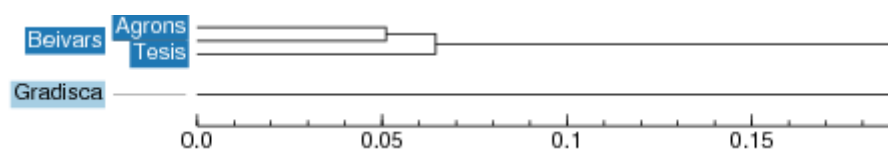

Figura 6.9 – Dendrograma traçat a partir de les característiques fonològiques segmentals de les quatre varietats friülanes enquestades.

Creiem que aquesta divisió reflecteix una diferència entre les tres varietats més conservadores des del punt de vista segmental i la varietat més innovadora. De fet, com s'ha descrit al Capítol 2, un dels trets distintius dels dialectes friülans és l'inventari de segments que presenten, que pot variar des d'un màxim de 44 (Agrons) a un mínim de 33 (Gradisca). La Taula 6.1 resumeix el nombre d'elements vocàlics i consonàntics que

⁴ La descripció minuciosa d'aquests trets segmentals excedeix els objectius d'aquesta tesi. Una descripció detallada es pot trobar a Francescato, 1966; Frau, 1984; Vicario, 2005.

es troben a cada dialecte. Es nota que a les tres varietats que Gabmap agrupa a partir dels trets fonològics hi ha un nombre semblant d'elements, mentre a la varietat de Gradisca n'hi ha uns 10 menys i, segurament, això provoca la divisió que s'ha esmentat.

	Vocals àtones	Vocals tòniques breus	Vocals tòniques llargues	Consonants	Total
Agrons	5	7	7	25	44
Beivars	5	7	7	23	42
Tesis	5	7	7	24	43
Gradisca	5	7	0	21	33

Taula 6.1 – Comparació dels inventaris de fonemes de les quatre varietats friülanes enquestades.

Finalment, si es consideren conjuntament els 101 trets fonològics segmentals i prosòdics que s'han analitzat per separat en aquest apartat, *Gabmap* ofereix un dendrograma com els que es presenta a la Figura 6.10. Es nota que les tres varietats conservadores continuen agrupant-se entre elles, i que només en un nivell més alt (és a dir de menys similitud) s'hi afegeix la varietat innovadora.

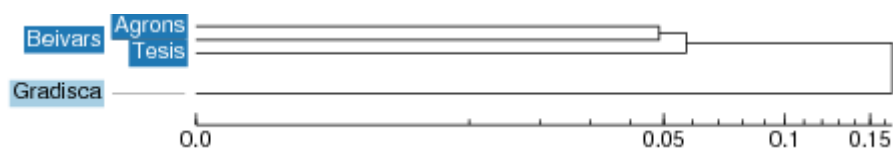

Figura 6.10 – Dendrograma traçat a partir de les característiques fonològiques segmentals i suprasedimentals de les quatre varietats friülanes enquestades.

Cal destacar en aquest punt que hi ha una diferència important als eixos dels dendrograms basats en els trets prosòdics (Figura 6.8) i els trets segmentals (Figura 6.9). De fet, mentre les agrupacions a partir d'elements prosòdics tenen lloc a un nivell inferior a 0,04, les agrupacions amb base segmental tenen lloc a un nivell superior a 0,05. Això significa que les varietats friülanes enquestades són més homogènies des del punt de vista suprasedimental que des del punt de vista segmental. Això queda reflectit també al dendrograma de la Figura 6.10, on es nota que les varietats s'ajunten a nivells

inferiors als del dendrograma de la Figura 6.9. En altres paraules, es pot deduir que la prosòdia confereix més unitat a la fonologia de la llengua.

El fet que el dialecte innovador de Gradisca es diferenciï dels altres pel que fa als aspectes segmentals, però no pel que fa als aspectes prosòdics (ja que, entonativament és molt proper al dialecte de Beivars, tan fonèticament com fonològicament, tal com s'aprecia a les Figures 6.7 i 6.8) permet d'hipotetitzar que, en casos de canvi lingüístic diacrònic, la prosòdia sigui un dels elements més resistents. Òbviament, aquesta hipòtesi hauria de ser comprovada mitjançant recerques específiques sobre la relació entre canvi lingüístic general i canvi prosòdic en particular, especialment en situació de contacte de llengües, tema que constitueix un sector de la lingüística encara poc investigat (vegeu, entre d'altres, Colantoni i Gurlekian, 2004; De Leeuw, Mennen i Scobbie, 2012; De Leeuw, Schmid i Mennen, 2010; Elordieta, 2003, 2006; Hickey, 2008; McMahon, 2004; Meisenburg, 2011; Mennen, 2004; Nokes i Hay 2012; O'Rourke, 2005; Queen, 2001; Romera i Elordieta, 2012; Sichel-Bazin, Buthke i Meisenburg, 2012a, 2012b; Simonet, 2008, 2011; Vella, 2003).

L'agrupació que es proposa a la Figura 6.10 és diferent també de la que caldria esperar a partir de les classificacions de la dialectologia friülana tradicional que proposaria una agrupació semblant a la que podem representar –de la manera més semblant possible un dendrograma– com a la Figura 6.11 (que es pot comparar amb la Figura 6.2 del Capítol 2).

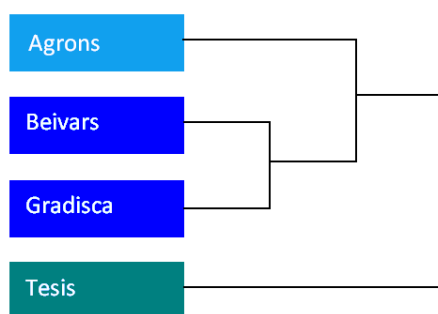

Figura 6.11 – Representació esquemàtica de les afiliacions dialectals de les quatre varietats friülanes enquestades segons els postulats de la dialectologia tradicional.

Aquesta diferència rau, en la nostra manera de veure, d'una banda en el fet que la nostra classificació es basa només en trets fonètics i fonològics, mentre la dialectologia

tradicional es fonamenta també en criteris lèxics i morfològics. D'altra banda, les discrepàncies també semblen dependre del fet que el mètode dialectomètric no atorga un estatus privilegiat a cap variable, mentre la dialectologia qualitativa, tenint en compte també aspectes històrico-geogràfics difícilment quantificables, selecciona alguns criteris i els assigna un valor major. En el cas dels estudis sobre el friülà, segurament un dels criteris classificatoris de base ha estat el resultat de l'evolució de les vocals tòniques i àtones del llatí als diferents dialectes. Menys importància, per contra, sembla haver-se atorgat al sistema consonàntic i als aspectes sintàctics.

Creiem que els futurs estudis dialectològics sobre el friülà, d'una banda, haurien de tenir en compte també els aspectes fonològics suprasegmentals; i, d'altra banda, s'haurien de plantejar una comparació a gran escala entre les classificacions tradicionals i les que podria donar l'aplicació de les tècniques dialectomètriques a bases de dades com la de l'*Atlante Storico Linguistico Etnografico Friulano* (Pellegrini, 1972-1986).

6.3.4. Anàlisi dialectomètrica multilingüe

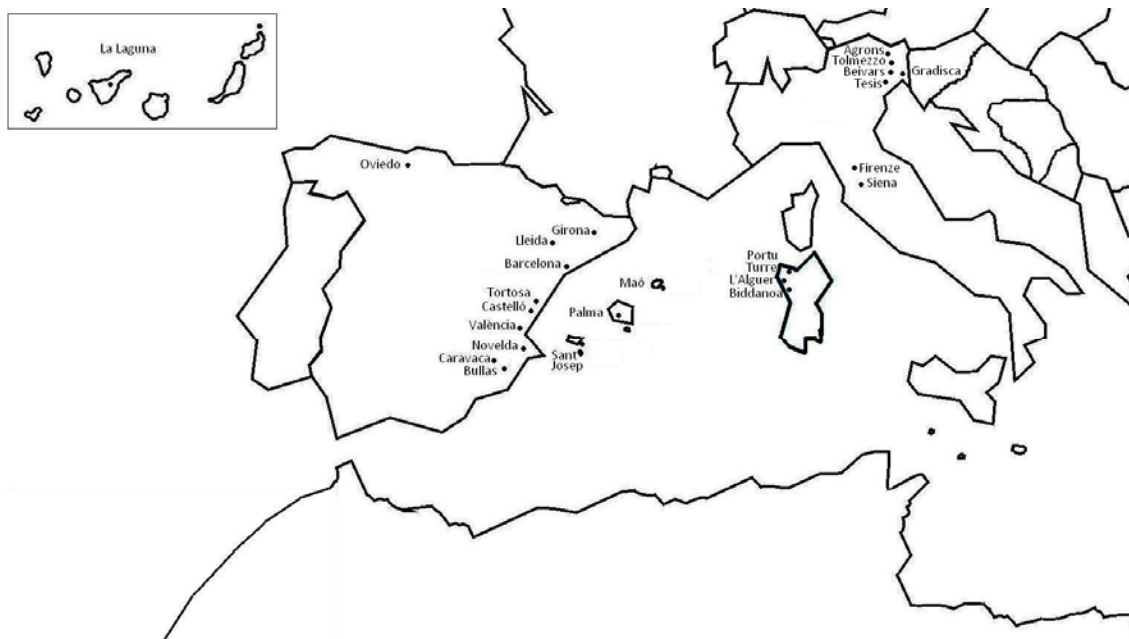
El fet que aquesta tesi, com s'ha dit al Capítol 1, s'emmarqui en el projecte internacional de recerca AMPER ofereix diferents avantatges, entre els quals hi ha la possibilitat de comparar les dades recollides per a aquest treball amb les dades que formen part de les seccions del mateix projecte dedicades a altres llengües romàniques. En aquesta part del Capítol 6 es desenvolupa una comparació dialectomètrica de l'entonació de les declaratives neutres i de les interrogatives absolutes amb ordre de constituents SVO del friülà amb els mateixos enunciats d'altres varietats de la mateixa família. Aquest tipus d'anàlisi és possible gràcies a la col·laboració amb els equips amperians AMPER-CAT (Martínez Celdrán i Fernández Planas, 2003-2012), AMPER-CAN (Dorta Luis et al., 2003-2012) i AMPER-ASTUR (Muñiz Cachón et al., 2004-2012), que han proporcionat dades relatives a diferents punts d'enquesta. En concret, l'equip d'AMPER-CAN ha posat a disposició les dades d'una parlant d'espanyol de La Laguna; l'equip d'AMPER-ASTUR ha proporcionat els arxius relatius a una parlant de castellà d'Oviedo i l'equip d'AMPER-CAT ha posat a disposició dades de català (Barcelona, Girona, Lleida, Tortosa, Maó, Palma, Sant Josep de sa Talaia, València, Castelló de la Plana, Novelda), castellà de les zones bilingües dels Països Catalans (Barcelona, Lleida, Palma), castellà de Múrcia (Caravaca i Bullas), sard (Biddanoa), italià de Toscana (Siena, Firenze) i italià de Sardenya (Caravaca, Bullas, Biddanoa

Monteleone, Portu Turre). A més, en el marc d'aquesta tesi s'ha recollit també una mostra de l'italià regional parlat a Friül, concretament a la ciutat de Tolmezzo (veg. Annex "A5").

En total, el corpus està format per 2.484 frases (és a dir 3 repeticions de 9 declaratives i 9 interrogatives SVO per a cada informant), pronunciades per 46 informants de 5 llengües, representatius de 24 punts d'enquesta. La Taula 6.2 conté una sinopsi de la subdivisió del nombre de frases i d'informants per a cada varietat dialectal de les 5 llengües considerades, mentre que el Mapa 6.1 il·lustra la distribució geogràfica dels punts d'enquesta.

Llengua	Dialecte(s)	Punt(s) d'enquesta	Parlants	Frases per parlant
Sard	Logudorès	Biddanoa	1	54
Català	Alguerès	L'Alguer	3	54
	Central, nord-occidental i balear	Barcelona, Girona, Lleida, Tortosa, Maó, Palma, Sant Josep de sa Talaia	14	54
	Valencià	València, Castelló de la Plana, Novelda	5	54
Italià	Italià regional de Sardenya	Biddanoa Monteleone, Portu Turre	2	54
	Italià regional de Toscana	Siena, Firenze	2	54
	Italià regional de Friül	Tolmezzo	1	54
Friülà	Septentrional	Agrons	2	54
	Central	Beivars	2	54
	Oriental extrem	Gradisca	2	54
	Occidental	Tesis	2	54
Espanyol	Castellà de les àrees bilingües català-castellà	Barcelona, Lleida, Palma	5	54
	Murcià	Caravaca, Bullas	3	54
	Canari	La Laguna	1	54
	Asturià	Oviedo	1	54

Taula 6.2 – Composició del corpus en funció de la llengua i el dialecte.

Mapa 6.1 – Punts d'enquesta de referència per a l'anàlisi dialectomètrica multilingüe.

6.3.4.1. Anàlisi dialectomètrica de dades de friülà i d'italià

Mitjançant *Stat-Distances* s'ha dut a terme, inicialment, una anàlisi dialectomètrica de les frases declaratives i interrogatives del friülà i de l'italià, que es considera com una de les llengües romàniques geogràficament més properes al friülà, el principal aspecte d'interès d'aquesta tesi.

El mapa EMD que es presenta a la Figura 6.12 resumeix la distribució, en un espai virtual, dels quatre punts d'enquesta de friülà, de l'italià regional de Friül, de l'italià regional de Sardenya i de l'italià regional de Toscana. El que es nota, en primer lloc, amb els mapes EMD presentats prèviament és que els eixos cartesianes són de dimensions majors, la qual cosa indica que les distàncies contemplades al mapa interlingüístic són majors que les que es trobaven als mapes que representaven només dades de friülà (Figures 6.2, 6.4 i 6.6). En segon lloc, s'observa que les varietats s'agrupen segons un criteri geogràfic: l'italià regional de Friül queda molt pròxim als dialectes de la llengua friülana, les varietats toscanes d'italià parlades a Firenze i Siena són properes entre elles i allunyades de les altres de la mateixa llengua. L'italià regional de Sardenya, finalment, queda separat de les varietats de la mateixa llengua parlades a Toscana i a Friül. Al mapa de la Figura 6.12 s'han evidenciat aquests agrupaments mitjançant cercles de colors diferents.

Al dendrograma obtingut analitzant la mateixa base de dades (Figura 6.13) es confirma l'agrupació que s'ha proposat a partir de l'observació del mapa EMD. De fet, es nota com les varietats romàniques parlades a Friül, independentment de la llengua a la qual s'adscriuen, presenten similituds entonatives que les fan agrupar a un nivell força baix (per sota del llindar de 0,45), que és el mateix per sota del qual s'uneixen les formes regionals d'italià parlades a Toscana.

Les conclusions que es poden treure d'aquestes anàlisi són dues. D'una banda, es pot deduir que el friülà queda entonativament allunyat de l'italià de Toscana, que es considera d'alguna manera la forma més propera a un estàndard. Això no sorprèn gaire, ja que friülà i italià són llengües romàniques separades que presenten tres específics ben diferents també a d'altres àmbits lingüístics, com ara la fonètica, la fonologia, la morfologia, la sintaxi, el lèxic, etc. D'altra banda, el fet que l'italià parlat a Friül s'acosti més al friülà que no pas a les altres varietats d'italià suggereix que aquesta coincidència de patrons es deu al paper de substrat que el friülà té per a l'italià que es parla en aquella regió. Els efectes del substrat friülà als elements segmentals i lèxics de l'italià regional de Friül ja van ser descrits breument per Marcato (2001), i aquesta anàlisi dialectomètrica suggereix que aquesta influència es fa evident també en el sector suprasegmental. En aquesta direcció apunta també l'estudi de D'Agostin (2009) sobre l'entonació de l'italià parlat a la localitat friülana de Codroipo, que sembla repetir la del friülà local.

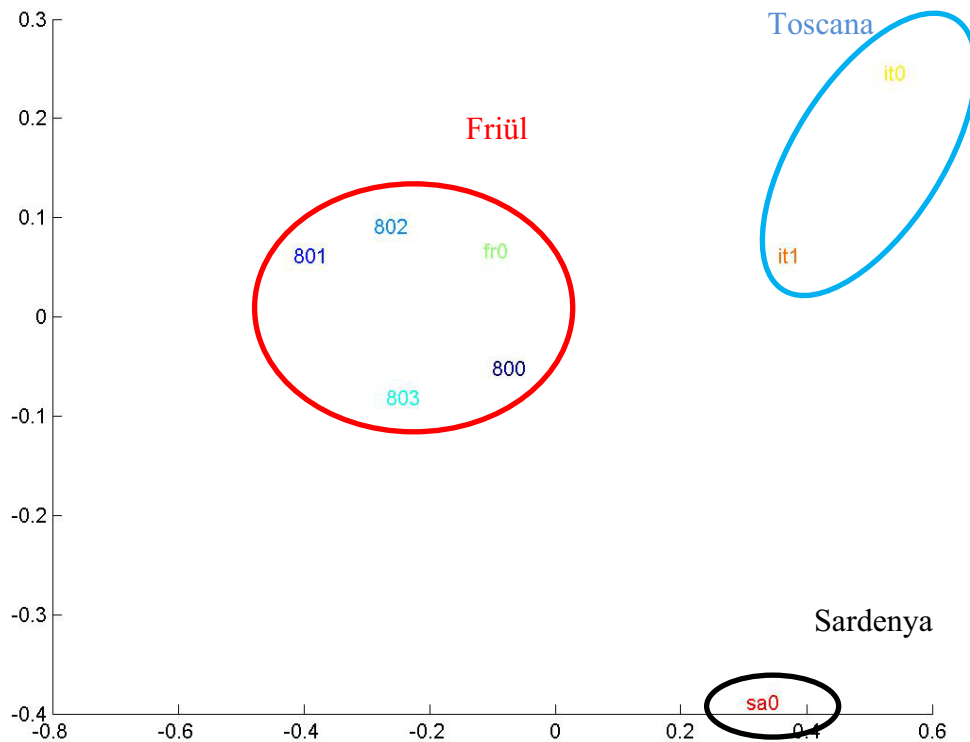

Figura 6.12 – Mapa EMD de les frases declaratives i interrogatives sense expansions per a cada punt d'enquesta del domini lingüístic friülà (800 = Agrons, 801 = Beivars, 802 = Gradisca, 803 = Tesis) i italià (fr0 = Tolmezzo, sa0 = Sardenya, it1 = Firenze, it0 = Siena).

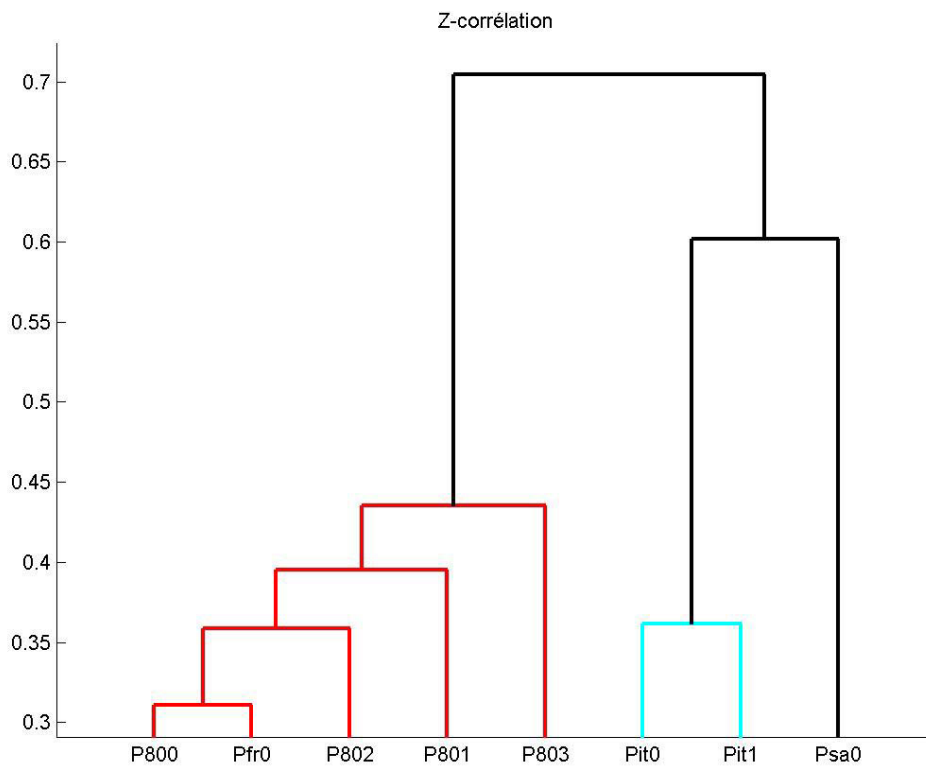

Figura 6.13 – Dendrograma per a les frases declaratives i interrogatives sense expansions per a cada punt d'enquesta del domini lingüístic friülà (P800 = Agrons, P801 = Beivars, P802 = Gradisca, P803 = Tesis) i italià (Pfr0 = Tolmezzo, Psa0 = Sardenya, Pit1 = Firenze, Pit0 = Siena).

6.3.4.2. Anàlisi dialectomètrica de dades de friülà, italià i altres llengües romàniques

Si s'amplia l'anàlisi de distàncies que es realitza mitjançant *Stat-Distances* a les altres varietats romàniques que s'han esmentat a l'apartat 6.3.4, els resultats reforcen les consideracions que s'han efectuat a l'apartat anterior. De fet, al mapa EMD de la Figura 6.14 s'observa que les 27 varietats romàniques s'agrupen a partir de criteris geogràfics independentment de les afiliacions lingüístiques. Les cinc varietats parlades a Friül (quatre de friülà i una d'italià) queden clarament separades de la resta. Un altre grup entonativament homogeni és el de Sardenya, on el sard, el català alguerès i l'italià regional comparteixen els trets entonatius bàsics (Roseano et al., en viat). Les varietats de català i de castellà parlades a la zona mediterrània de la Península Ibèrica formen un únic conjunt compacte. Agrupades a part, trobem les dues varietats toscanes d'italià i, en un darrer grup, les formes d'espanyol de Canàries i Astúries, que proposem anomenar "espanyol atlàntic" per diferenciar-les de les varietats mediterrànies parlades a la regió de Múrcia i a les zones bilingües català-castellà dels Països Catalans.

Aquestes agrupacions estan validades també pel dendrograma presentat a la Figura 6.15, on es pot apreciar com tots els grups que s'acaben de destacar es formen per sota del llindar de 0,45 que s'ha esmentat a l'apartat anterior. A la figura en qüestió, s'han marcat amb cercles de colors els diferents grups geoprosòdics.

El fet que les agrupacions geoprosòdiques no respectin les fronteres lingüístiques sinó que concordin més aviat amb subdivisions geogràfiques suggereix que una mateixa llengua pot tenir sistemes entonatius que estan influenciats de manera important pel contacte de llengües, en particular pel substrat. De fet, des del punt de vista diacrònic és fàcil hipotetitzar que l'italià regional de Friül comparteix l'entonació del friülà perquè aquesta segona llengua n'és el substrat, tal com el sard ho és per al català alguerès i per a l'italià regional de Sardenya, i el català ho és per al castellà dels Països Catalans (i, potser, en part fins i tot per al castellà de Múrcia, si s'accepta la idea de Zamora Vicente (1966: 339-340) segons la qual la repoblació de Múrcia hauria procedit també dels territoris catalanoparlants de la Corona d'Aragó). Aquesta hipòtesi, òbviament, mereixeria ser aprofundida i valorada mitjançant un estudi extensiu de l'entonació de les varietats lingüístiques que estan o han estat en situacions de contacte de llengües. Un estudi d'aquest tipus, tot i això, excedeix àmpliament els objectius i les possibilitats

d'aquesta tesi. Per aquest motiu, deixem aquest estudi com una de les línies de recerca previstes i ara creiem oportú limitar-nos a subratllar com la dialectometria pot representar un instrument metodològic adequat per atreure l'atenció dels investigadors sobre casos concrets de coincidència prosòdica entre varietats, com els que s'han destacat en aquest apartat i que mereixen ser estudiats cas per cas.

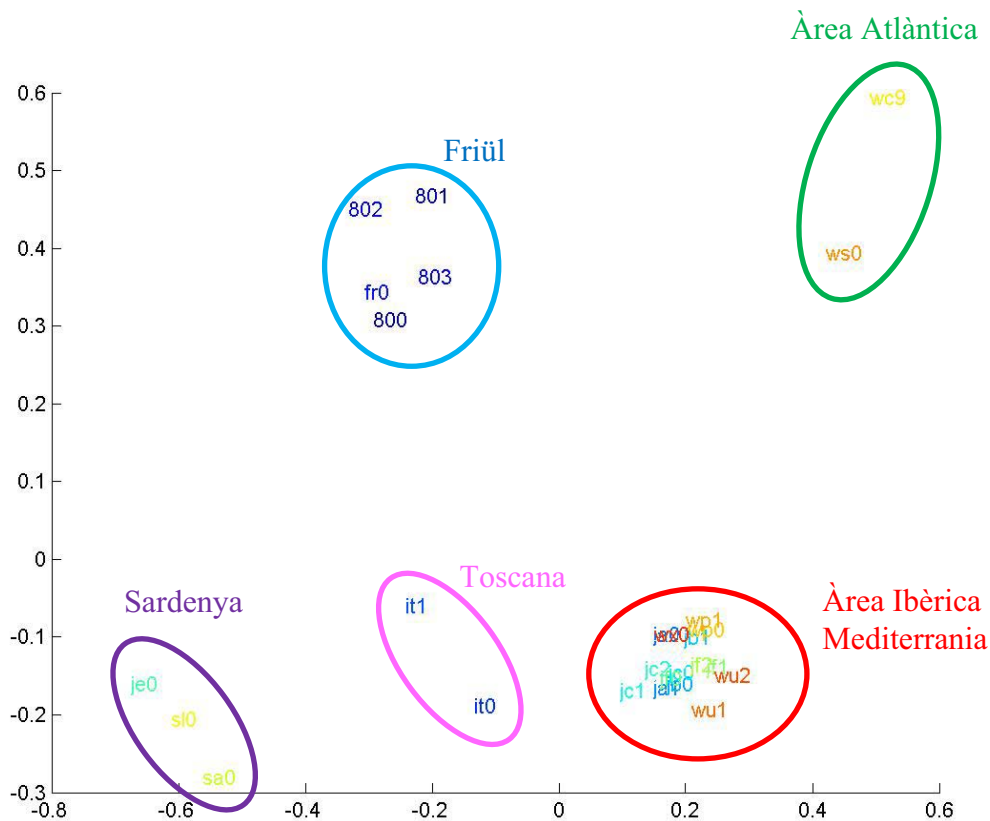

Figura 6.14 – Mapa EMD de les frases declaratives i interrogatives sense expansions dels dominis lingüístics friülà, italià, sard, català i espanyol (je0 = català de l'Alguer, sl0 = sard de Biddanoa, sa0 = italià regional de Sardenya, it0 = italià de Siena, it1 = italià de Firenze, fr0 = italià regional de Friül, 800 = friülà d'Agrons, 801 = friülà de Beivars, ja0 = català de Barcelona, ja1 = català de, jb0 = català de Lleida, jb1 = català de Tortosa, jc0 = català de Palma, jc1 = català de Maó, jc2 = català de Sant Josep de sa Talaia, jf0 = català de València, jf1 = català de Castelló de la Plana, jf2 = català de Novelda, wp0 = espanyol de Barcelona, wp1 = espanyol de Lleida, wx0 = espanyol de Palma, wu1 = espanyol de Bullas, wu2 = espanyol de Caravaca, ws0 = espanyol d'Oviedo, wc9 = espanyol de La Laguna).

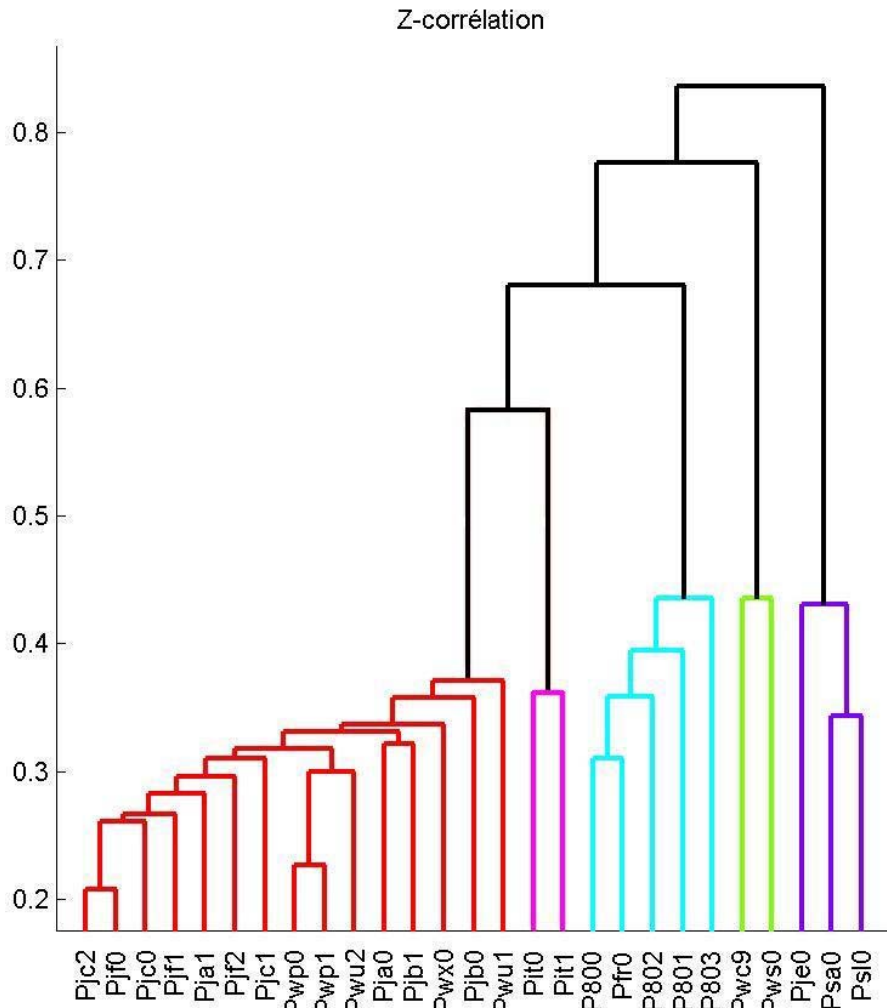
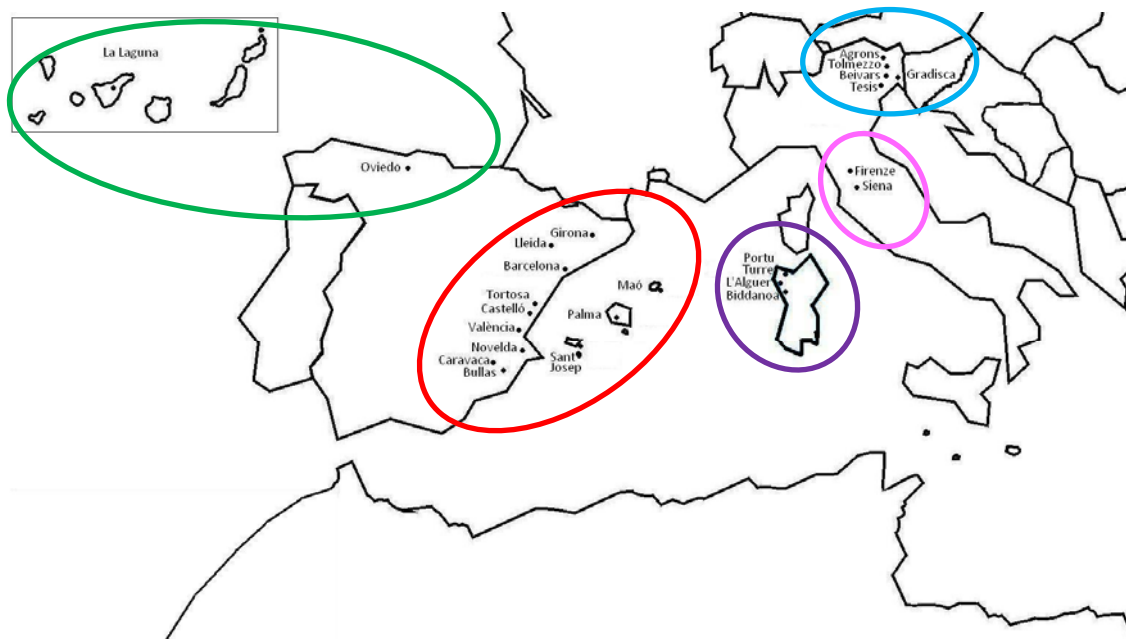

Figura 6.15 – Dendrograma per a les frases declaratives i interrogatives sense expansions dels dominis lingüístics friülà, italià, sard, català i espanyol (je0 = català de l'Alguer, sl0 = sard de Biddanoa, sa0 = italià regional de Sardenya, it0 = italià de Siena, it1 = italià de Firenze, fr0 = italià regional de Friül, 800 = friülà d'Agrons, 801 = friülà de Beivars, ja0 = català de Barcelona, ja1 = català de, jb0 = català de Lleida, jb1 = català de Tortosa, jc0 = català de Palma, jc1 = català de Maó, jc2 = català de Sant Josep de sa Talaia, jf0 = català de València, jf1 = català de Castelló de la Plana, jf2 = català de Novelda, wp0 = espanyol de Barcelona, wp1 = espanyol de Lleida, wx0 = espanyol de Palma, wu1 = espanyol de Bullas, wu2 = espanyol de Caravaca, ws0 = espanyol d'Oviedo, wc9 = espanyol de La Laguna).

Els mateixos grups geoprosòdics que s'han definit a partir de l'anàlisi dialectomètrica presentada en forma de dendrograma i de mapa d'espai virtual EMD poden ser representats en un mapa real (Mapa 6.2), on s'encerclen amb colors diferents les agrupacions descrites anteriorment. Es pot notar, de fet, que està encerclada en blau cel l'àrea de Friül, en rosa la de Toscana, en morat la de Sardenya, en vermell la zona mediterrània de la Península Ibèrica i en verd l'àrea de l'espanyol atlàntic⁵.

Mapa 6.2 – Punts d'enquesta de referència per a l'anàlisi i grups geoprosòdics definits a partir de l'anàlisi dialectomètrica.

⁵ Amb la denominació "espanyol atlàntic" ens referim a les varietats d'aquesta llengua incloses en aquesta anàlisi que es parlen a al nord de la península i a les Illes Canàries. De fet, l'àrea és atlàntico-cantàbrica.

6.3.4.3. Comparació de patrons entonatius

En aquesta Secció presentem breument els patrons entonatius representatius de les declaratives neutres i de les interrogatives absolutes SVO de les cinc àrees geoprosòdiques que s'han destacat mitjançant l'anàlisi dialectomètrica.

6.3.4.3.1. Patrons entonatius de l'àrea friülana

El punt d'enquesta de Beivars es pot considerar representatiu de l'àrea geoprosòdica friülana. Les frases declaratives s'hi caracteritzen tal com es pot observar a la Figura 6.16, per un ascens tonal amb el pic a la posttònica al nucli del sintagma amb funció de subjecte (L^*+H), un altre ascens del mateix tipus, encara que menys marcat, al sintagma amb funció de verb ($L^*+!H$), i un descens tonal acusat entre la pretònica i la tònica de l'últim mot de la frase ($H+L^*$). A continuació, el contorn finalitza amb un ascens que, encara que sigui psicoacústicament significatiu, és la realització d'un to de frontera final baix ($L\%$), tal com s'ha comentat a la Secció 5.1.4.3.2.

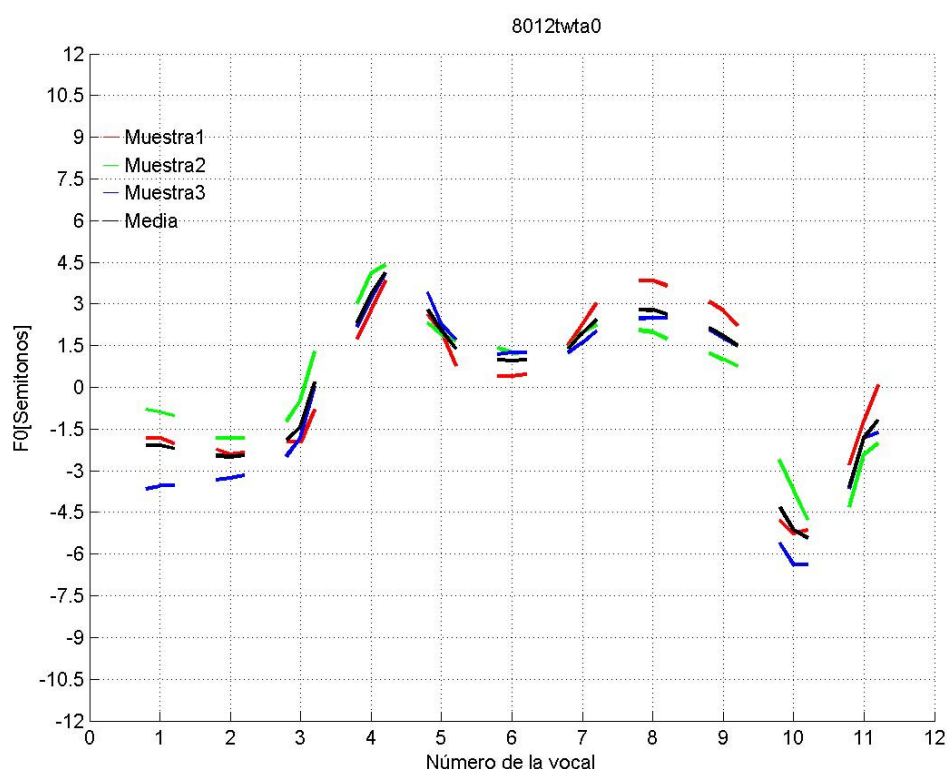

Figura 6.16 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase declarativa formada per mots plans La ghitare si sune cun dolcece pronunciada per la informant de Beivars.

Al mateix punt d'enquesta les frases interrogatives absolutes presenten el patró entonatiu que s'exemplifica a la Figura 6.17. S'hi observa un descens tonal del tipus H*+L a l'últim mot del sintagma amb funció de subjecte i un manteniment del nivell d'F0 fins al final del sintagma en qüestió (L-). A continuació, F0 puja al llarg de tot el verb, i arriba al valor màxim en correspondència amb la síl·laba posttònica d'aquest. El complement verbal està caracteritzat per un to baix a la síl·laba tònica, que també és la síl·laba nuclear. El contorn finalitza amb un ascens marcat que, tal com s'ha exposat a la Secció 5.1.4.3.2, sol ser superior als 4 st.

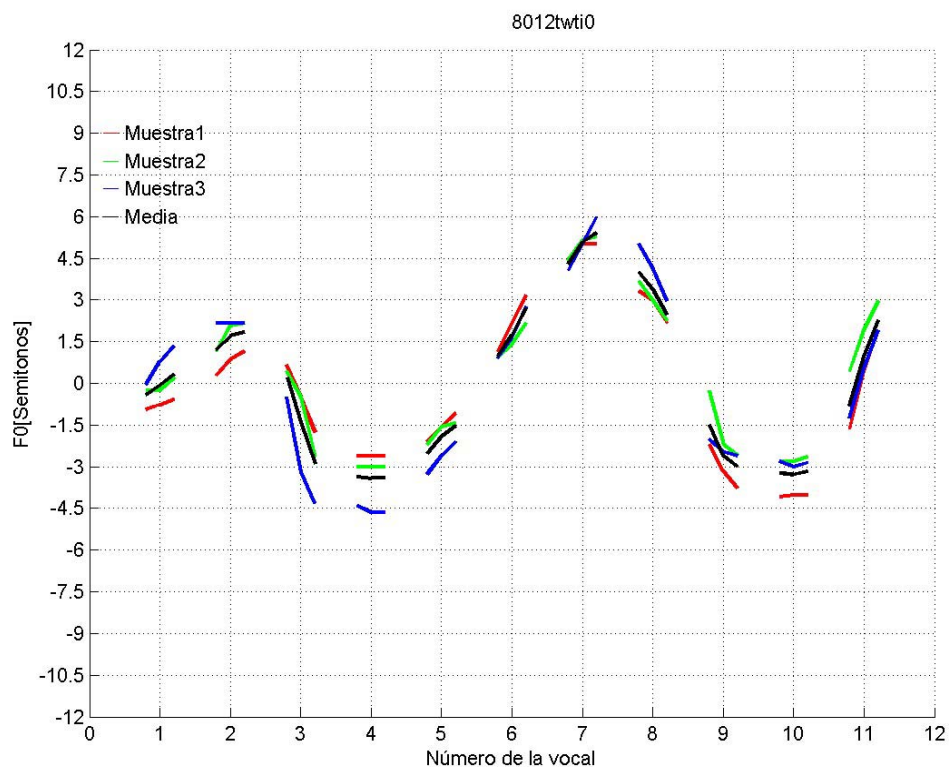

Figura 6.17 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase interrogativa formada per mots plans La ghitare si sunie cun dolcece? pronunciada per la informant de Beivars.

6.3.4.3.2. Patrons entonatus de l'àrea toscana

A la zona de Toscana, que és l'àrea d'origen de l'italià literari, les oracions declaratives ensenyen un patró diferent del que es retroba a Friül. De fet, tal com s'observa a la Figura 6.18, el sintagma se subjecte està caracteritzat per un accent ascendent el pic del qual sol trobar-se a la mateixa síl·laba tònica. El verb presenta un ascens tonal lleu, que culmina a la síl·laba posttònica. A continuació, F0 inicia un descens homogeni que arriba fins al final de l'enunciat. Cal destacar que el final absolut de l'oració pot tenir una lleugera pujada tonal, que a les nostres dades no arriba mai a ser psicoacústicament significativa.

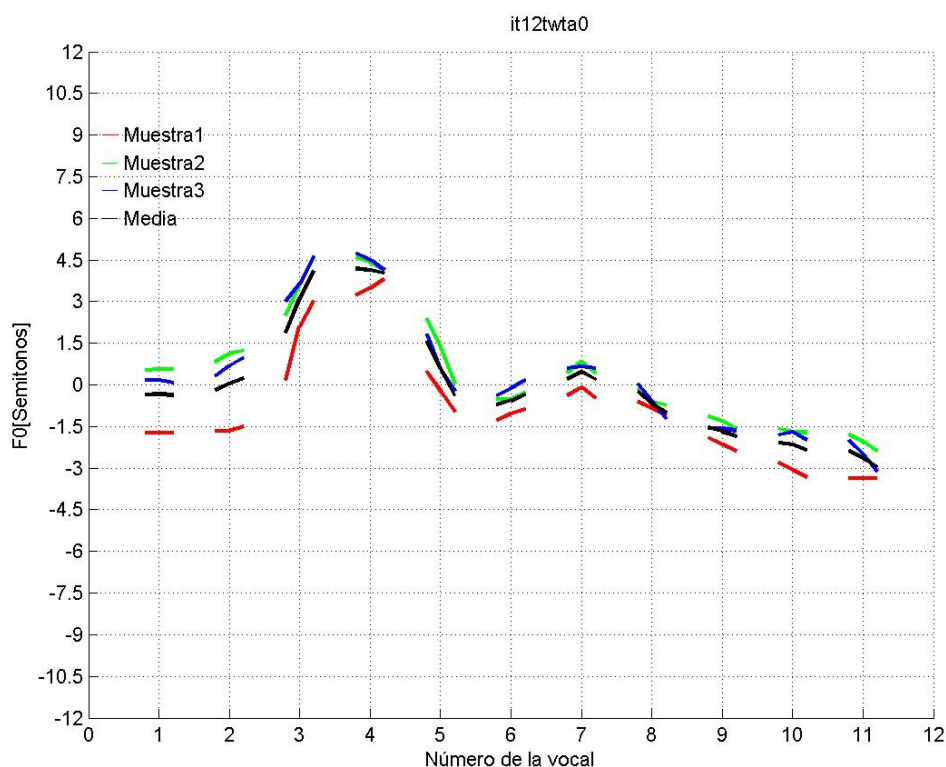

Figura 6.18 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase declarativa formada per mots plans La bambina mangiava la banana pronunciada per l'informant de Firenze.

Les oracions interrogatives absolutes de l'italià florentí estan caracteritzades per un patró que presenta alguns elements en comú amb el de Friül. De fet, tal com es nota a l'exemple de la Figura 6.19, el sintagma de subjecte està caracteritzat per un accent descendent format per un descens marcat entre la síl·laba tònica i la posstònica, de manera semblant –encara que fonèticament diferent– al que s'observa a les interrogatives friülanes en la mateixa posició sintagmàtica. Al verb es nota un ascens tonal entre la síl·laba pretònica i la tònica, que es realitza en un rang tonal més reduït que el moviment anterior. Finalment, al tonema apareix generalment un moviment ascendent-descendent associat amb la síl·laba tònica i, a continuació, un ascens que s'acaba al final de l'enunciat.

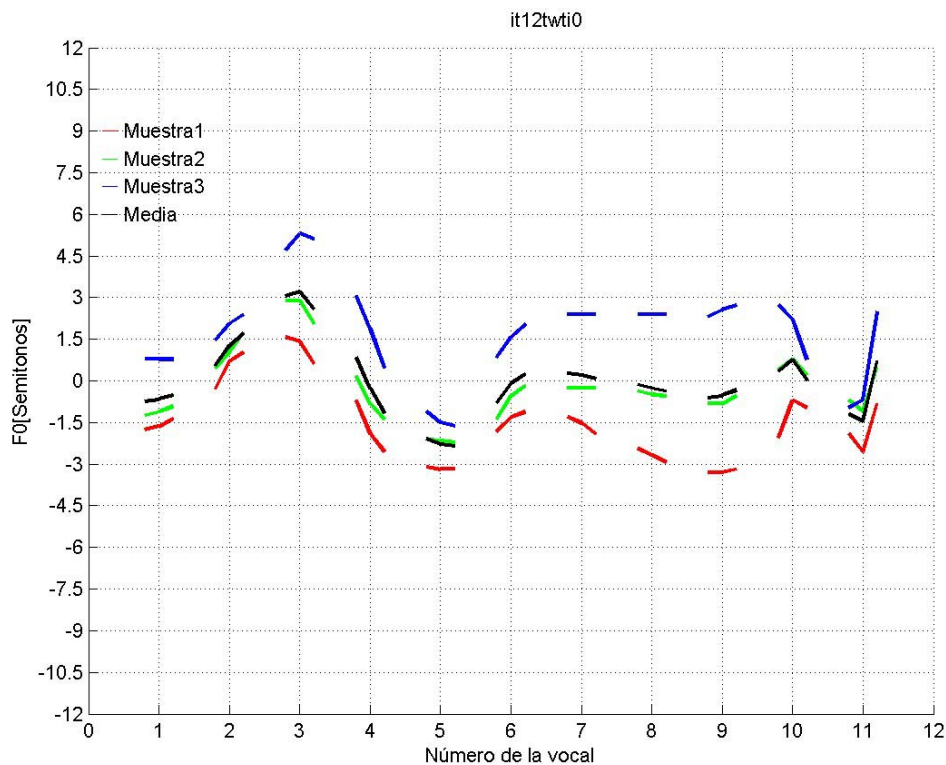

Figura 6.19 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase interrogativa formada per mots plans La bambina mangiava la banana? pronunciada per l'informant de Firenze.

6.3.4.3.3. Patrons entonatus de l'àrea sarda

Les varietats romàniques de l'illa de Sardenya estan caracteritzades per una entonació declarativa diferent de les que s'han descrit per als parlars de Friül i de la Toscana. De fet, tal com apareix a l'exemple de declarativa de sard logudorès de la Figura 6.20, el subjecte està caracteritzat per una baixada tonal entre la síl·laba pretònica i la tònica i, a continuació, per un manteniment del nivell d'F0 fins al final del sintagma. L'F0, després, experimenta un ascens que culmina a la síl·laba tònica del verb i, a continuació, una baixada que es fa més marcada entre la síl·laba pretònica i la tònica de l'últim mot de l'enunciat. A continuació, tal com s'ha dit per als casos de Friül i de Toscana, la freqüència fonamental pot experimentar un ascens, encara que molt difícilment arriba a passar el llindar de significativitat psicoacústica d'1,5 st.

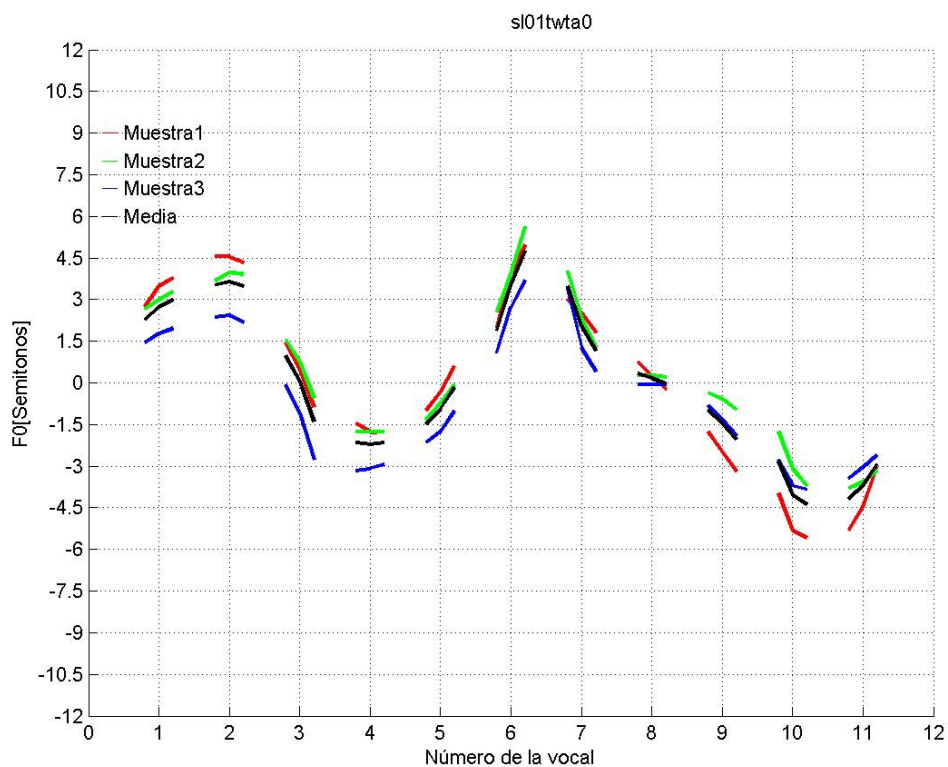

Figura 6.20 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase declarativa formada per mots plans Sa madrina pregontat sa banana pronunciada per l'informant de Biddanoa.

Pel que fa a les interrogatives absolutes, les llengües de Sardenya presenten una sèrie de marcatges sintàctics i lèxics que els donen una individualitat marcada en l'àmbit de la Romània, com ara les interrogatives encapçalades per la partícula *a* i les interrogatives amb inversió de Subjecte i Verb (per a una descripció de les característiques entonatives i de les funcions prosòdiques d'aquestes construccions, vegeu Contini, 1995; Lai, 2002; Vanrell et al., 2011; Vanrell et al., 2012; Roseano et al., en viat).

Les interrogatives absolutes amb ordre de constituents SVO estan caracteritzades, tal com es nota a l'exemple de sard logudorès de la Figura 6.21, per una baixada tonal entre la síl·laba pretònica i la tònica del subjecte, un manteniment del nivell d'F0 fins al final del sintagma, un ascens tonal que culmina a la síl·laba tònica del verb i, a continuació, per un moviment tonal ascendent-descendent associat amb el tonema.

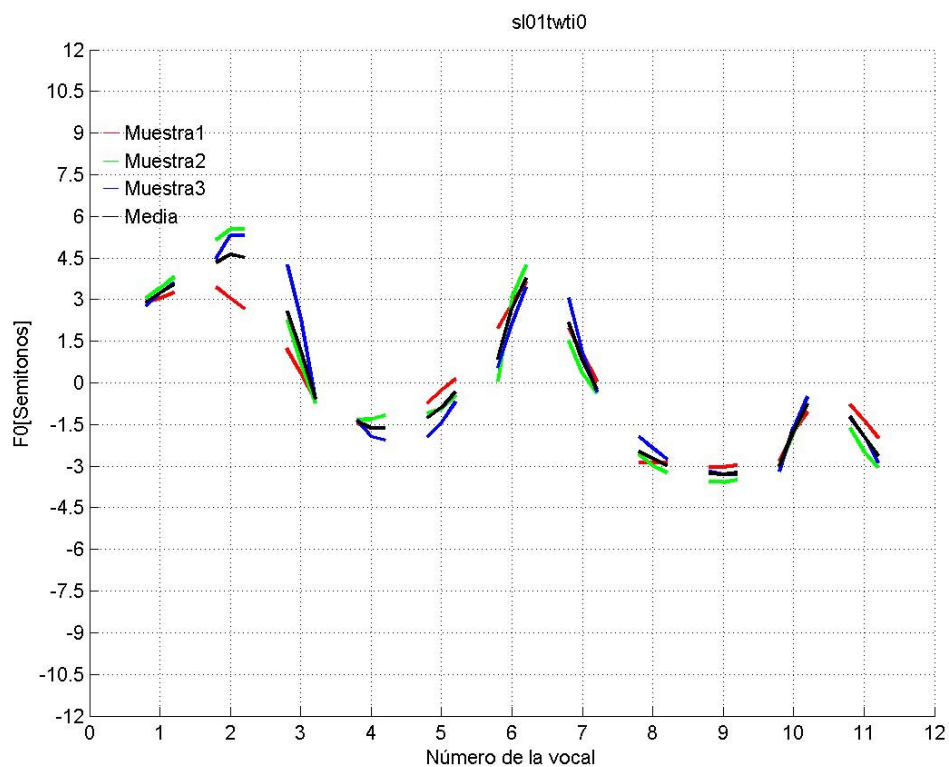

Figura 6.21 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase interrogativa formada per mots plans Sa madrina pregontat sa banana? pronunciada per l'informant de Biddanoa.

6.3.4.3.4. Patrons entonatius de l'àrea ibèrica mediterrània

L'entonació de les varietats romàniques de l'àrea mediterrània de la Península Ibèrica està estudiada extensament⁶. La Figura 6.22 ofereix un exemple de frase declarativa del català de Barcelona, localitat que considerem representativa d'aquesta zona geoprosòdica. El pretonema de la frase en qüestió està caracteritzat per dos accents ascendents amb el pic a la síl·laba posttònica, associats amb el subjecte i el verb. Cal remarcar que el segon pic és més baix que el primer. A continuació, l'F0 experimenta un descens que finalitza a l'última síl·laba de l'enunciat que, a diferència del que passa a les varietats romàniques de l'estat italià que s'han descrit anteriorment, a les declaratives neutres no presenta moviments tonals ascendents.

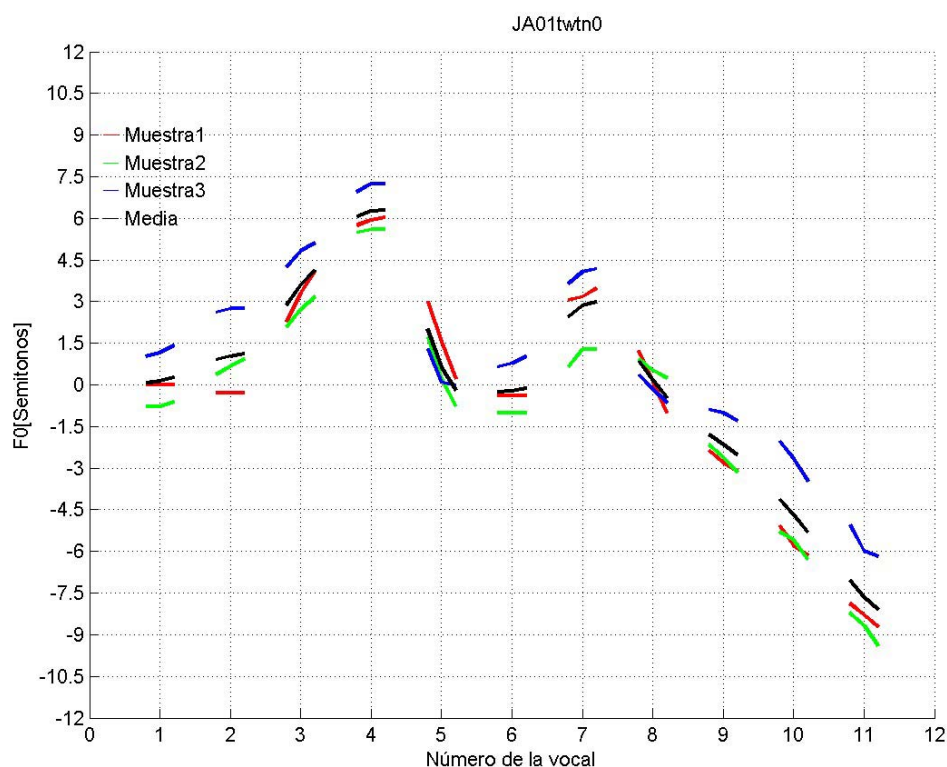

Figura 6.22 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negra) de la frase declarativa formada per mots plans El copista no porta la caputxa pronunciada per l'informant de Barcelona.

⁶ Pel que fa a les varietats considerades en aquest treball, es pot trobar un recull complet de referències bibliogràfiques sobre l'entonació del català a l'apartat de *Recursos* de l'*Atles interactiu de l'entonació del català* (Prieto i Cabré, 2007-2012) i a la secció de Publicacions de l'*Atles Multimèdia de la Prosòdia de l'Espai Romànic* (Martínez Celadrán i Fernández Planas, 2003-2012). Per al castellà de Múrcia, es pot fer referència a Martínez Celadrán et al., 2008.

Les interrogatives absolutes SVO del català de Barcelona estan caracteritzades per dos moviments ascendants. El primer va des de la síl·laba tònica del subjecte, on es realitza un mínim local d’F0, fins al final del subjecte, mentre el segon va des de la síl·laba tònica del tonema, on es realitza un altre mínim local d’F0, fins al final de l’enunciat. Els dos moviments tonals tenen un rang comparable. No hi ha cap esdeveniment tonal associat al verb, per tant, es pot considerar desaccentuat. Aquest patró s’exemplifica a la Figura 6.23.

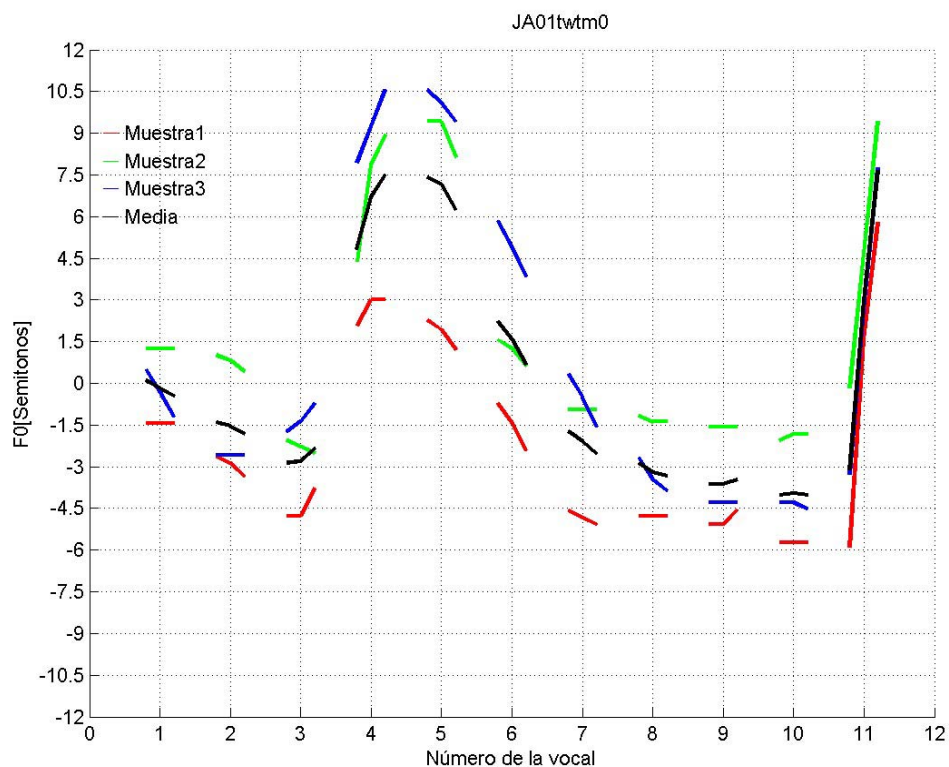

Figura 6.23 – Corba d’F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase interrogativa formada per mots plans *El copista no porta la caputxa?* pronunciada per l’informant de Barcelona.

6.3.4.3.5. Patrons entonatius de l'àrea atlàntica

Els patrons entonatius de les varietats romàniques d'Astúries i Canàries han rebut una atenció considerable al llarg dels últims anys, tant en el marc del projecte Amper, com fora d'ell⁷. El perfil d'F0 de la modalitat oracional declarativa neutra està caracteritzat, a ambdues les varietats que hem definit "atlàntiques" per accents ascendents amb el pic a la posttònica al subjecte i el verb (encara que el segon moviment no sigui evident a totes les frases de tots els punts d'enquesta de tots dos dominis) i, a continuació, per una baixada que arriba fins al final de l'enunciat. La Figura 6.23 ofereix un exemple d'aquest patró extret de la base de dades que es refereix a la informant d'Oviedo.

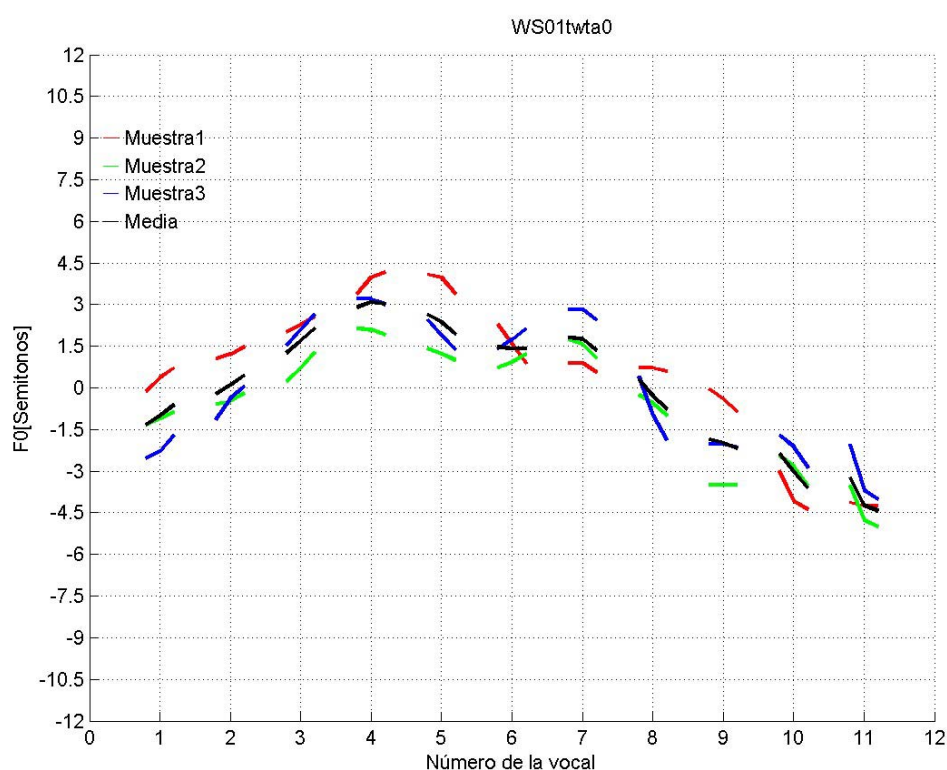

Figura 6.24 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negra) de la frase declarativa formada per mots plans La guitarra se toca con paciencia pronunciada per l'informant d'Oviedo (font: Muñiz Cachón et al., 2004-2012).

⁷ Les pàgines web d'AMPER-CAN (Dorta Luis et al., 2006-2012) i AMPER-ASTUR (Muñiz Cachón et al., 2004-2012) ofereixen els reculls de les publicacions amperianes dedicades a aquestes varietats. Fora del marc AMPER, es pot recordar, entre d'altres, l'estudi de Cabrera Abreu i Vizcaíno Ortega (2010) sobre el Canari.

Les oracions interrogatives absolutes amb estructura SVO presenten, tant a l'espanyol d'Astúries com a les varietats de Canàries, un patró descendent. Tot i que existeixen diferències entre el perfil d'F0 de les interrogatives asturianes i canàries (Dorta Luis i Muñiz Cachón, 2009), ambdues comparteixen un tonema de cadència que les diferencia de les preguntes totals SVO que s'han descrit per a les altres àrees geoprosòdiques romàniques. La Figura 6.26 conté un exemple d'interrogativa absoluta descendent pronunciada per la informant d'Oviedo. És important destacar que el patró descendent es retroba, amb variacions interessants, també a les interrogatives absolutes d'altres llengües de l'àrea atlàntica de la Península Ibèrica, com ara el gallec (Martínez Celdrán et al., 2006; Fernández Rei i Escourido Pernas, 2008) i l'asturià (Alvarellos Pedrero et al., 2011; Cuevas Alonso et al., 2007; López Bobo et al., 2005, entre d'altres), i és ben documentat també al Carib (Fernández Pérez-Terán et al., 2007; Armstrong, 2011; Dorta Luis i Mora, 2011, entre d'altres).

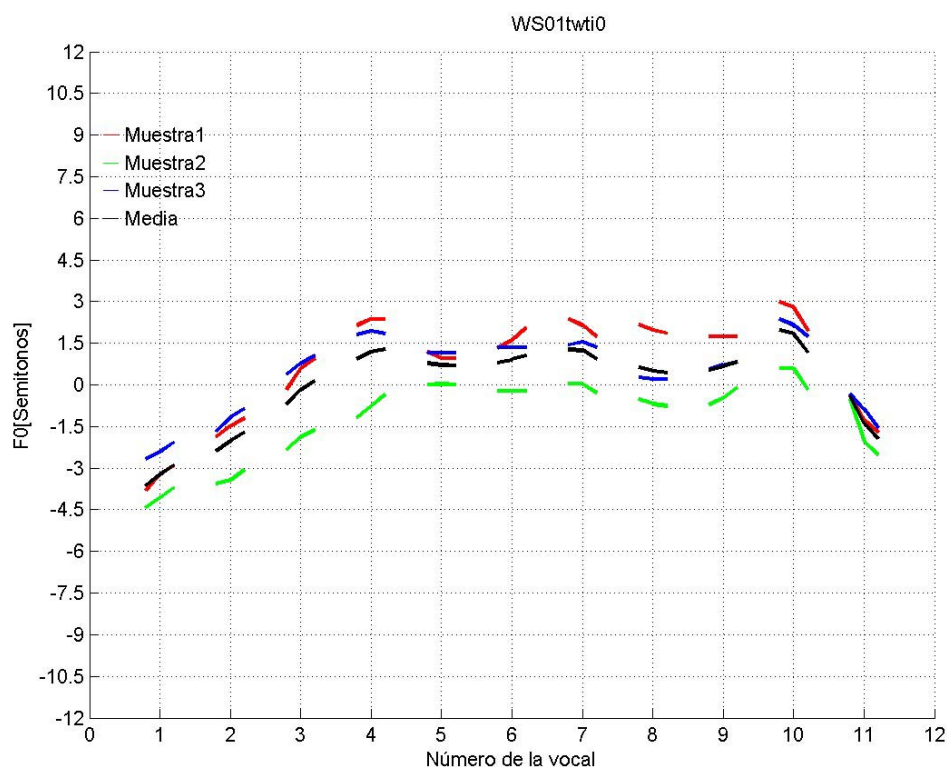

Figura 6.25 – Corba d'F0 en st de les tres repeticions i de la mitjana (en negre) de la frase interrogativa formada per mots plans ¿La guitarra se toca con paciencia? pronunciada per l'informant d'Oviedo (font: Muñiz Cachón et al., 2004-2012).

6.4. Observacions conclusives

Aquest Capítol representa uns dels primers intents d'aplicació a l'estudi de l'entonació de les tècniques d'anàlisi dialectològica quantitativa que es coneix amb el nom de dialectometria, i s'afegeix al nombre limitat de recerques del mateix tipus, entre les quals es poden destacar els treballs de Rilliard i Lai, 2008; de Castro Moutinho et al., 2011; Fernández Planas et al., 2011; Roseano et al., en viat.

L'anàlisi dialectomètrica de les varietats de friülà, tant des d'un punt de vista estrictament fonètic (mitjançant *Stat-Distances*) com des d'un punt de vista fonològic (mitjançant *Gabmap*), ha revelat que l'àrea geoprosòdica friülana és força compacta en el seu interior, encara que no tant com altres dominis, com el català (Fernández Planas et al., 2012). La comparació amb altres llengües de la mateixa família n'ha permès de destacar també la distància en relació amb les altres àrees lingüístiques. A més, l'aplicació de les tècniques quantitatives d'anàlisi entonativa a una base de dades multilingüe ha portat a evidenciar que aquestes constitueixen una eina metodològica fiable i capaç de mostrar gràficament similituds interessants que mereixen ser explicades en futurs estudis focalitzats en la relació entre contacte de llengües i manlleu prosòdic.

Finalment, una primera comparació entre les classificacions proposades per la dialectologia qualitativa tradicional i la dialectologia quantitativa amb base entonativa suggereix que cal integrar de manera cada vegada més profunda les bases de dades fonètiques, fonològiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques, per tal d'obtenir agrupacions dialectals globals que es fonamentin en la comparació objectiva i no apriorística del nombre més gran possible d'informacions sobre les varietats objecte d'estudi.

